
L'entorn rural de Castelló d'Empúries en la baixa edat mitjana a través de l'administració de la Canònica de Girona

---

Per ALBERT COMPTE

En els anteriors *Annals* vaig publicar un treball sobre geografia urbana històrica de Castelló d'Empúries en la baixa edat mitjana⁽¹⁾ on s'estudiaven diferents aspectes urbanístics de la mencionada població, en particular el tram urbà d'espais viaris i habitatges, així com les dades censals dels castellanins que aleshores els ocupaven. En la present monografia ens proposem completar l'anterior anàlisi urbana pròpiament dita amb la incorporació de l'entorn rural, marcat pels límits del terme municipal.

Les fonts que ens serveixen de guia no són altres que les manejades en el primer article, especialment el capbreu original de 1383. En el mencionat treball foren explicats els entrebancs i dificultats inherents al maneig del material documental utilitzat, obstacles que segueixen vigents en aquesta monografia. Per aquesta raó creiem innecessari insistir en la metodologia emprada.

Així i tot no podem deixar de fer dos aclariments que ens ajudaran a una millor comprensió del text: en primer lloc recordar que, com en l'anterior, l'actual treball inclou només una part del terratge castellaní, el corresponent al domini directe de la Canònica gironina; en segon lloc, donada la raresa de referències topogràfiques o situacionals en el capbreu utilitzat, els emplaçaments de les parcel·les descrites, com s'exposarà amb més detall en cada cas, contenen desiguals graus de seguretat, des d'una alta probabilitat a una simple hipòtesi de treball.

Així com abans havíem intentat presentar una mena de cadastre urbà del Castelló de final del segle XIV, ara l'enfocament es projecta sobre les rodalies del nucli habitat. A diferència d'aquell, en què es desconeixien tant les formes com les superfícies de les peces, o sigui, els habitatges, en el present, si bé ignorem la forma exacta dels camps, disposem en canvi de les superfícies. De totes maneres no espereu trobar un cadastre parcel·lari com els actuals –realització avui utòpica amb les fonts que podem disposar– sinó simplement un croquis o esbós d'una part de la ruralia castellanina sis-cents anys enrere.

1. COMPTE, Albert, "La Canònica gironina i la geografia urbana de Castelló d'Empúries en la baixa Edat Mitjana" en *Ann. Inst. Est. Emp.*, vol. XXXIV, (2001).

EL PAISATGE GEOGRÀFIC: UN PRECARI EQUILIBRI. ENTRE ESPAIS NATURALS AQUÀTICS I TERRES DE CULTIU

Comencem per afirmar que l'actual paisatge castelloní s'assembla ben poc amb el de final del segle XIV, el moment del capbreu que ens serveix de base documental. No sols es tracta de la constant acció sobre el marc natural de més de vint-i-cinc generacions d'agricultors, sinó, i aquesta seria sens dubte la causa primordial, les devastadores transformacions esdevingudes els darrers quaranta anys com a conseqüència de la irrupció del turisme, amb la consegüent expansió urbanística, i la revolució agrària derivada de la mecanització del camp i l'estabulació ramadera. Els dos fenòmens han canviat, en els darrers quaranta anys, el paisatge rural castelloní més que les innumbrables vicissituds històriques dels anteriors cinc-cents cinquanta.

El primer tret a destacar seria el predomini de les superfícies aquàtiques o relacionades amb les aigües terrestres i marines, presents, en forma de semicercle, en una ampla banda que rodejava el terme pel nord, l'est i el sud: estanys pròpiament dits, "llaunes", aigualleixos, sutzures, sorral, "salats" i closes, fins ocupar una superfície superior a la resta del terme. Dit d'altra manera: l'extensió de les terres incultes –la major part cobertes per les aigües–, seria superior a la del conjunt de les terres cultivades: dels quasi quaranta-dos quilòmetres (41, 8 km) de la superfície total del terme, prop de vint-i-tres restarien com espais aquàtics o relacionats directament amb ells.

Una situació, per altra part, no molt diferent, si bé més evolucionada, de la de l'alta edat mitjana i, fins i tot, del món romà, durant els quals els espais ocupats i treballats per l'home es reduïen al turó plioleptocèmic on s'assentava el nucli o els nuclis urbans i les terres que l'envoltaven per ponent i sud. L'etapa de colonització agrària pròpia de l'edat mitjana central no hauria fet res més, doncs, que ampliar la zona cultivable meridional –franja cortalera– i, a l'est, l'espai inclòs dintre la línia traçada pel rec del Molí, els marges de l'Estany pròpiament dit, el rec dels Salins i el curs baix actual de la Muga.

Si dels dinou quilòmetres restants deduïm els llocs ocupats pel fluctuant llot de la Muga, els nuclis habitats (recinte urbà, barris extramurs, cortals) i els camins (molt ramificats donada la petita extensió de les parcel·les cultivades), marges, terraplens, recs i altres elements geohumans, restaria com a terra d'ús agrícola, no gaire més d'uns disset quilòmetres quadrats, equivalents a mil set-cents hectàrees o a unes set mil sis-cents cinquanta vessanes.

Tantmateix no podem deixar de tenir present la relativitat de les xifres anteriors, donada la constant incertesa del recorregut del curs fluvial que travessava el terme, la Muga, i la inevitable aparició i desaparició de braços morts o abandonats en tot el curs final, especialment de Castelló al mar o a l'Estany, així com les periòdiques fluctuacions dels límits de la

massa lacustre en relació amb les etapes seques o plujoses en el transcurs de l'any.⁽²⁾

a) L'estany de Castelló

L'anomenat, almenys des del segle X, estany de Castelló omplia tota la porció nord-oriental del terme i, desplegant-se més enllà dels límits administratius, ocupava considerables porcions dels termes veïns de Vilanova de la Muga (parròquia de Sant Joan ses closes), Pedret-Marzà, Pau, Palau i Roses. Abans de fixar-ne els límits no serà balder recordar la seva identificació com a llacuna litoral, tipus albufera, d'escassa fondària i en contacte amb el mar. Com a tal –i en contrast amb llacs d'altra mena com els glacials o tectònics, cas de Banyoles– les ribes apareixen insegures i fluctuants i entre la llacuna pròpiament dita, el que la documentació dels segles XVII i XVIII menciona com “aigües clares”, i la terra ferma o zona agrícola que l'envolta, s'estenia una àmplia franja d'extensió insegura, en dependència amb les alternances meteorològiques de l'any. D'aquí que els límits proposats a continuació s'han d'admetre sota l'anterior condicionant i considerar-los més aproximatius que fixos, oscil·lants en funció de les tongades seques estiuenques o les plujoses hivernoquinocials.

Començant la descripció de la mencionada zona humida pel nord-oest, les aigües en la baixa edat mitjana, arribaven a tocar la capella de Sant Joan i el mas del cambrer de Sant Pere de Roda.⁽³⁾ Gairebé fregant el rec del Molí, des del Clot dels Ollers⁽⁴⁾ seguien després fins al cortal Gifreu (actual mas Bec), al que envoltaven pel nord-oest, nord i nord-est; d'aquí la línia divisòria continuava més o menys paral·lela al primer tram de l'actual rec dels Salins, però a certa distància i, corbant-se vers l'est, es dirigiria a la costa, amb la que enllaçava a través dels graus. (Vegeu mapa).

L'ambient lacustre del primer sector, encara persistia en ple segle XVII, com ho mostra el següent text de 1692:

2. Recordem que fins la construcció de l'embassament de Boadella, les periòdiques avingudes de la Muga durant les tongades equinocials, especialment la tardor, afectaven bona part de les terres baixes, a vegades amb resultats favorables, com eren les aportacions de fèrtils llots o, més sovint, negatives, tal era el cas del trencament de terraplens i irrupció d'escorrenties, el sorrejament d'antics camps o la formació de braços morts, les “rieres velles” del Capbreu.

Tampoc cal deixar de banda l'aflorament temporal del nivell freàtic en àrees de cultiu i consegüent sorgiment de fonts, deus i ullals que acabaven convertint el rodal en un domini intermig entre el “saltus” i l’“ager” i sovint aprofitat com a “closa” o artiga.

Així deuria aparèixer, contemporani al Capbreu o anterior, per exemple, el paratge de les Vernedes i terres veïnes, identificat no sols pel nom sinó també per les nombroses deus que fins fa poc, brollaven arreu: “Mare de la font”, “Font d'en Illa”, “Ullal dels gossos”, etc.

3. En 1396 una peça de terra del mas del Cambrer de Sant Pere de Roda (avui mas Genover), afronta a sol ixent “in Salati sive haeremo Domini Comititis”, és a dir, l'Estany. (Arxiu Capítular de Girona: “Resumen y reflexions del Sr. Dn. Franco. Aparia sobre confins decimals de Castelló”).

4. En 1603 la confraria dels Ollers confessava tenir “una gran pocessió de terra –de més de deu vessanes– juncosa y tamaritosa, anomenada Clot dels Ollers.situada...sota lo Fossar y que a tremuntana afrontava ab lo Estrany...” (Arx. Cap. Girona, *op. cit.*).

“Dit Estany (de Castelló) ocupa sempre, a excepció de alguns anys molt aixuts, fins a la falda de Monmajor y a la Iglesia de San Joan Sasclosas o molt cerca, fins sota la Coromina, y los pradells de la heretat de San Miquel del Camarer de San Pere de Roda y fins cerca y dessota lo bramador de San Joan... tan es ver lo referit que es impossible per causa del aygua de dit Estany que Persona alguna ni Bestiar puga passar desde San Joan Sasclosas y vilar de Monmajor fins al Vernar ni Clot dels Ollers...”⁽⁵⁾

Quant al següent, que té per centre el portal Gifreu, aleshores dividit en dos nuclis habitats, un al nord i l'altre al sud de la carretera que finia a l'Estany, en el mateix capbreu de 1383, queda molt clara la immediatesa del mencionat llac. Així en les afrontacions d'una finca dita “madaleixos”, que pertanyia a Guilleuma, vídua de Guillem Gifreu i tutora de llur fill Guillem, se senyalen com a límits a sol ixent i nord, l'Estany de Castelló i a migdia la mencionada carretera, mentre el segon portal, emplaçat al sud del camí i pertanyent al cunyat de Guilleuma, les seves terres afronten a sol ixent també amb l'Estany.

Més insegurs són els límits del tram següent, que podem establir entre l'actual camping Mas Nou i el rec dels Salins. A partir d'aquí la línia inflexionaria vers llevant, mentre l'espai entre l'Estany i el mar es trobava ocupat per nombrosos salinars.⁽⁶⁾

A migjorn de l'Estany s'estenia la faixa marenyosa de les “llaunes”, antics braços morts de la Muga que apareixen, en general, com petites llacunes de forma allargada i estreta, verticals o paral·leles a la línia de costa del cordó litoral, probablement de forma i extensió no molt diferents de les que existien fins als canvis antròpics de l'etapa turística.

Per acabar, al sud del terme, una ampla banda de terres incultes, temporalment cobertes per les aigües, de closes, “salats” i, més cap a mar, llaunes i sutzures, s'interposava com un vast “no man's land” entre la vila i Sant Pere Pescador.

Tant en el cas de l'Estany com de les “llaunes”, la superfície lacustre pròpiament dita –les “aigües clares”–, de límits estables, es perllongava sense solució de continuïtat per maresmes de sòls salobres (els “salats” del Capbreu) i aigües fluctuants en funció de les circumstàncies meteorològiques de l'any, però cobertes sempre per la vegetació higròfila pròpia d'aquesta

5. Arx. Cap. De Girona: *op. cit.*

6. Vers mitjan segle XIV disposem d'abundants citacions de salinars en el lloc mencionat, és a dir, entre els límits meridional i occidental de l'Estany i el mar: a) en 1332, un salinar d'Arnau de Pomés i en 1337 un altre de Guillem Mercer, afronten a migjorn amb la carretera de Castelló a Roses (recordem que aleshores el camí de Roses oferia un traçat més meridional i més a tocar mar, que les posteriors rutes); b) en 1339 una liquidació, per raó de senyoriu directe, firmada per Galzeran Mata, donzell, al comte d'Empúries, de vuit salinars, ens dona a conèixer els que foren d'En Rocafort, En Rodó, En Pere Cerç, dos de Bernat de Canelles, un de la seva muller, Garaua, el d'En Pere Ciutat, el d'En Ramon Floreta, el de Guillem Esquerrer o Sarré, el d'En Pere Ferrer i el d'En Figueres alguns d'ells afrontant amb l'Estany o amb la carretera de Roses. Finalment, en 1344, una definició a favor del comte de 300 saumades de sal del salinar d'En Figueres mencionat, ens dona notícia d'un altre de Bernat Urgellés. En data anterior, de 1253, en trobem un altre que a nord i est afronta amb l'Estany i a sud amb el mar. (Arx. Capítular de Girona: *op. cit.*).

mena d'habitats: (cenissos, balca o boga, joncs, etc.) o l' halòfila de les sutzures i els extensos claps arborícoles dels tamariuars (en la documentació apareix aquest nom amb certa freqüència).

Finalment i ja en la transició vers el terratge de sòls arables, s'emplaçaven les "closes", prats naturals temporalment inundats formant part ja del sistema agrari castellaní dels cortals.

b) La Muga

El riu la Muga, en temps del Capbreu seguia la direcció del curs actual, entre els paratges de les Trilletes i Matamala, al nord, i el pla del Llonguell, al sud. Així ho mostren afrontacions de camps situats en aquests indrets que, en els primers limiten amb la Muga pel sud, mentre que en el segon ho fan pel nord.

Com hem explicat en un altre treball,⁽⁷⁾ el tram final, des del puig on s'assenta Castelló al mar, probablement no s'estabilitzaria o es fixaria com a llit més o menys permanent, fins l'alta edat mitjana, atès que abans desapareixia com a tal després del turó pliopleistocè i es perdia en una ampla superfície marenyosa a través de la qual no sempre seguiria el mateix traç.

En el moment del Capbreu, el tram final circula seguint la present direcció, vers els Graells, el que no és obstacle perquè en les periòdiques i constants inundacions equinoccials, pogués canviar de llit. Probablement n'existien també d'altres alternatius, tant al nord com al sud de l'existent. Al nord, hem de descartar el que més endavant esdevindrà Mugueta, atès que aquesta, almenys en part, es trobava ocupada per terres de cultiu;⁽⁸⁾ però podem suposar l'existència de braços morts en diferents indrets del sector, com sembla provar-ho un mapa posterior del segle divuit. Pel mateix Capbreu de 1383 tenim notícies segures de la presència anterior d'un altre curs més meridional i paral·lel a l'actual, quan es menciona una "riera vella", al pla de Massià, que es dirigiria a mar des dels "erms" de can Secundino (actual restaurant l'Allioli) i, a través dels cortals Paronella (mas Garriga), la Torre de Bellesguard (can Jepet) i elortal Castellar (can Comes). Al final del segle divuit encara es podien veure rastres del seu pas.⁽⁹⁾ També se'ns dona a

7. COMPTE, A., "Desviació del riu Muga i acceleració del procés d'eixugament de l'Estany de Castelló en les centúries XVII i XVIII", en *Treballs de la Revista de Geografia*, vol. 5, 2000. Barna, Int., Estud. Catalans, pàg. 95-118.

8. Quan té lloc la desviació de la Muga envers la Mugueta, en la segona meitat del segle XVII, a través del bosc i les terres delortal Grimall (antics cortals Gifreu), als propietaris del darrer, en compensació per la pèrdua dels camps invadits per les aigües, se'ls estableixen divuit vessanes.

9. El 12 abril de 1414 Joan Filell capbreva un camp de dues vessanes al pla de Massià, que afronta a sol i xent en la riera vella ("Riaria veteri"). Una nota marginal del "Calendaris 1632", resum del capbreu original de 1383, puntualitza: "La Riera Vella passava a la vora de la era de Garrigolas; encara hi son los vestigis y venia pel mitg de la Coromina del Castell". (Arx. Capit. de Girona: "Notaria Ramon Bussigues. nº 25. De la Pabordia de Castelló. Es del Capítol de la Seu. Girona. 1383-1411" i "Calendaris 1632" *op. cit.*

conèixer una altra “riera vella” i un “rec vell”, en els Conangles, paratge entre la Muga i l’actual residència geriàtrica Toribi Duran.⁽¹⁰⁾

c) El terratge o “ager”

Les extenses àrees lacustres de l’Estany i les “llaunes”, així com l’ample llit de la Muga, aleshores sols incidentalment retintut per motes o terraplens,⁽¹¹⁾ amb els corresponents braços morts o abandonats, representaven, sens dubte, els trets més destacats del marc físic castelloní a la baixa edat mitjana, però no els únics. Al seu costat hem de situar-hi les terres arables o d’ús agrícola que, enfront a l’anterior “saltus”, representaven l’“ager”.

El terratge agrari, aleshores com ara, es repartia entre tres grans dominis:

a) els “Aspres”, de sòls prims (“terraprims”), pedregosos i secs, ocupant el dissimètric turó pliopleistocènic suaument inclinat vers l’oest i en brusc talús vers l’est; en l’extrem meridional s’hi alçava el nucli urbà i la resta es trobava ocupada per petites finques cerealcoles o de vinya.

b) Les terres grasses, fondes i humides de ponent del turó, igualment dividides en camps de petita cabuda.

c) La porció meridional del terme o franja dels “cortals”, d’habitat dispers, de masos agroramaders i propietat relativament gran (si la comparem amb les finques de la resta del terratge), en mans dels propis cultivadors i, amb més freqüència, de famílies benestants de la vila i de fora o corporacions benèfiques.

Al final del segle XIV ja es trobava, doncs, sòlidament fixat el model d’estructura agrària que, amb escasses modificacions, persistirà durant cinc segles i mig. Els únics canvis detectables durant aquesta llarga tongada serien la progressiva ampliació de l’“ager” per dessecació d’aiguamolls i, a partir del segle XVIII, la incorporació de nous cultius que, amb la desaparició del guaret donaran pas al llarg període de prosperitat rural que arriba fins als canvis recents.

Si poguéssim traslladar-nos mentalment i passejar-nos per l’“ager” o àrea cultivada de l’època estudiada, comprovaríem que aquí les diferències, essent sensibles, no es mostren tan radicals com en l’altre domini de les aigües i les terres incultes, fins a la mecanització agrària començada pels anys cinquanta: persistència del tram de les finques (pel que fa al sector ponentí, anteriors a

10. En 1409 Joan Olot capbreva dues vessanes d’un camp de cinc als Conangles que afronta a sol ixent en la “riera vella” (“in riario veteri”) i a migdia en terra del vener. Bernat Pere, “rec vell mitjançant” (“recho veteri mediante”).

Un exemple més de la inestabilitat de la Muga i la fluïdesa i ubiqüitat de les seves aigües –encara que correspongui a una època posterior a la del nostre treball– el tenim en la negativa del censatari Rafael Compte a pagar el cens a la Canònica d’un camp a la Passadora, perquè “la riera o ha pres” (“Calendaris. Llevador de censos de ordi... a. 1571”).

11. El 20 de juliol de 1383 Guillem Mora capbreva un camp al pla del Llonguell que afronta a sol ixent en les motes de la ribera (“in motis ripparie”) Capbreu original de 1383. *Op. cit.*

l'edat mitjana i probablement originàries de les centuriacions romanes),⁽¹²⁾ xarxa de camins i corriols, disposició dels recs i agulles... Les disparitats, en canvi, són més agudes quant a les plantes cultivades i, sobretot, al parcel·lament de la propietat, molt més minifundista la medieval que la moderna.

Respecte als camins que enllaçaven Castelló amb els nuclis de les rodalies i que, després de la construcció de les carreteres modernes passaren a integrar-se al conjunt de camins rurals, no sempre disposem de l'adequada informació, ja sigui per l'escassetat de dades aportades pel capbreu o per les irregulars notícies insertes en les notes marginals del *Calendaris* 1632, sovint confuses i, a vegades, poc fiables.

El camí de Sant Joan ses Closes és el que fins fa poc conservà millor el traçat i aspecte medievals, si exceptuem la ja llunyana desaparició de l'emblemàtica Creu de les lletanies, emplaçada no gaire lluny del pont. Amb el de Sant Pere Pescador, per llurs direccions paral·leles als eixos de les possibles centuriacions, podrien ser ja d'època romana. Segons les afrontacions del capbreu i les notes del *Calendaris*, el camí de Vilanova seguiria l'actual carretera veïnal, mentre l'anomenat avui "camí vell", més a la vora de la Muga, seria posterior al segle XIV.

El de Castelló a Figueres perdurà com a tal fins a les acaballes del segle XIX, quan es va construir la carretera nova i el pont nou metàl·lic. A Fortià s'hi podia accedir per dues rutes: la de l'actual carretera i l'anomenat "camí vell de Fortià", més al sud, vers el mas d'En Dorra. En el segle XIV es podien seguir les dues: una directament al poble, passant pel cortal Savarrés o Caramany; l'altra marrant pel molí d'En Cambras o d'En Dorra.

Per anar a Sant Pere Pescador s'havia de travessar la Muga per l'antic pont vell, a partir del qual l'itinerari no era gaire diferent de l'actual.

Més complicada és la reconstrucció de les comunicacions amb la població de Roses en direcció a la qual, des del recinte murallat, coneixem dues sortides, una pel portal de Na Gallarda i l'altra pel de Sant Francesc, ja en temps del capbreu la principal; les dues vindrien a coincidir vers l'actual papallonari. Abans n'existiria una altra, mencionada en el capbreu com a "carretera que antigament anava a Roses" i que, discorrent pel pla de les Trilletes no lluny de la Muga, i passant prop dels cortals torre Ribota i Sant Dionís-Camprodon (mas Vell) aniria a parar, entre la carretera actual i la platja, al Grau.

Quant als recs, els dos aleshores més emblemàtics segueixen una trajectòria històrica molt diferent. Al final del segle XIV, el dels molins del

12. BORAO MATES, J.F, "Las posibles centuriaciones emporitanas" *AIEE*, Figueres, núm. XX (1987) pàg. 277-326.

En aquest interessant article, que sapiguem l'únic publicat sobre centuriacions a l'Empordà, l'autor inclou dintre de l'àrea de centuriacions no solament el sector occidental del terme castelloní, sinó també el meridional que, en la meua opinió, correspondria a un moviment rompedor més tardà, probablement de l'edat mitjana central, com sembla confirmar-ho la manca gairebé absoluta de restes romanes.

El meu punt de vista, però, no passa de ser una simple hipòtesi.

Comte mantenia el mateix traçat d'avui (si descomptem el tram inicial de Vilanova) sense cap connexió amb un suposat “conducto antiguo de los molinos” cartografiat en un dels mapes del segle XVIII que es troba a l'Arxiu capitular de Girona. El de les Adoberies que, com hem exposat en la primera part d'aquest treball, procedia de l'actual Maldiner, en lloc d'abocar a la Muga, torcia a llevant vers el carrer de Roses i, travessant sota un pont el carrer d'aquest nom, en el barri de Sant Marc, per l'Av. Pau Casals i el barri Horta d'En Negre, acabava en el rec dels molins del Comte, a l'altura del rentador.

La xarxa més transformada correspon a les terres colonitzades i roturades de l'aiguamoll, des de la Coromina major i Pla davant Vila fins a Sant Joan ses Closes, especialment a partir del moment de la desviació de la Muga vers el nou llit de la Mugueta. Una visura personal per tota aquesta àrea ens ha confirmat les notables mudances esdevingudes des dels anys del capbreu i centrades especialment en la desaparició de l'important desguàs dels horts constituït per l'eix Valls foranes –Passadora– rec de Na Gomarella, que derivava les aigües sobrants vers l'Estany,⁽¹³⁾ i la seva substitució per un sistema més complex de recs madrals que acaben perdent-se en la conca de la riera de Pedret i el que resta del vell Estany.

El paisatge vegetal, com veurem més extensament, tenia molts punts de contacte amb el dels segles posteriors fins les recents transformacions agràries, amb predomini gairebé absolut dintre la trilogia mediterrània del cultiu cerealícol, presència testimonial d'un clap vitícola tocant a la parròquia de Sant Joan ses Closes i absència gairebé total de l'olivera. No disposem de notícies de masses forestals, atès que les plantacions d'arbres de ribera, les populars “plantades” de pollancres, no semblen introduir-se fins a partir del segle XVIII i com a mitjà de protecció i fixació de les terres conquerides a costa de l'aiguamoll. L'única referència d'aquesta mena, i encara de caire toponímic és la menció en el capbreu de 1383 del paratge de les Vernedes, o de dos tamariuars en l'aurèola llacunosa.

PROPIETAT I PARCEL·LACIÓ DEL SÒL: UN MODEL MINIFUNDISTA

Una vegada més hem de recordar que les terres objecte d'aquest estudi, corresponents al domini directe de la Canònica, representen sols una part del terratge castelloní; afinant més, únicament una petita part: enfront de les set mil vessanes de la totalitat d'aquell, les possessions canòniques només n'amiden a l'entorn de les cinc-centes i, afegint-hi les dels camps adjacents⁽¹⁴⁾

13. Encara ho feia al final del segle XVI, com ho mostra l'establiment per part de l'administració del comte al cortaler B. Grimall, d'una peça de terra de vint vessanes “ex aqualexijis stagno Castilioni”, que llindava a migdia i ponent amb el rec de Na Gomarella. (Arx Cap. Girona “Confins decimals de Castelló”, *op. cit.*).

14. Al nord de la Muga el nombre de capbreuadors supera lleugerament al d'afrontadors; al sud esdevé al revés.

—dels quals encara que no en sapiguem la superfície exacta, podem deduir-la amb aproximació per analogia als altres camps capbrevats— al voltant del miler, el que significaria el setè del total. La proporció, doncs, és limitada; però atesa la dispersió de les finques per tot el terme, prou significativa com a mostra o sondeig estadístic.

Resta més discutible si el model minifundista que ens ofereix el capbreu és aplicable a l'altre gran domini del terratge castelloní, els cortals, atès que només una d'aquestes masies —el doble portal dels Gifreu— perteneix en sa totalitat a la Canònica, mentre que de les altres sols en coneixem algunes peces. Partint d'aquestes dades, l'únic que pot afirmar-se és que si la propietat i el rem de cada portal tendeixen a la concentració en unes relativament grans finques agrícoles i ramaderes, aquestes es troben integrades per nombroses parcel·les, solament algunes de superfície quelcom superior a les altres canonicals.

La propietat rústica del Capítol catedralici es distribueix de manera irregular per tot el terme castelloní i a vegades més enllà, vers les parròquies veïnes de Sant Joan ses Closes, Vilanova de la Muga, Fortià o Riumors. Es concentra en la meitat septentrional del terme, al nord de la Muga o, més precisament, del tram final del rec dels Molins del Comte i, dintre el mencionat espai, en dos indrets gairebé contigus: els Aspres i el Pla davant Vila. Així com el primer es troba ben delimitat i unificat (si exceptuem l'annex pla de les Matelles), el segon se subdivideix i es dispersa en diferents paratges o districtes rurals; Pla o Horta de Santa Maria, Coromines major i menor, Rotacàs, Balella, Passadora, Cardoners, Corrents, Cors, etc., si bé, a efectes pràctics, simplifiquem separant la faixa hortícola del pla de Santa Maria i Coromines, de parcel·les mínimes, per una banda, de la resta del sector, de terres camps, per l'altra.

Al sud de la línia tram mitjà de la Muga —tram final rec dels Molins del Comte s'estenia vers migjorn i ponent l'altre sector que, pel característic tipus d'hàbitat rural, podríem denominar sector cortaler. Aquí les possessions canonicals eren en nombre menor i es trobaven força escampades, formant petits enclaus dintre la vastitud del terratge.

La dispersió per tot el terme i, fins i tot, més enllà, de les parcel·les contingudes en el capbreu de 1383 ens col·loca de nou davant el problema ja plantejat en la primera part d'aquest treball: la relació entre les primeres donacions conegudes al Capítol gironí, del segle X i XI, que, de fet, abraçaven tot el terme, i la seva posterior reducció, tres centúries després, a diversos enclaus dispersos, sense solució de continuïtat i formats per petites parcel·les, en mans d'innombrables propietaris de tota mena i condició social. Per un més extens enfocament teòric de la qüestió remetem a la mencionada primera part.

No podem oblidar que els capbrevadors sols en cert sentit podien considerar-se propietaris, atès que, entre altres obligacions, havien de pagar anualment al senyor directe, en aquest cas el Capítol gironí, un cànon o cens.

Dit cànon era molt desigual i podia oscil·lar entre valors irrisoris —a vegades merament simbòlics de la pervivència d'un dret senyorial— i altres

agobiants. En el nostre cas constatem la major quantia dels censos rústics sobre els urbans, estudiats en el treball anterior. Els darrers es pagaven sobretot en espècie, generalment una gallina, o en moneda comtal –uns pocs diners– el que podria fer suposar una major llunyania en el temps.

Els censos de les finques rústiques són més gravosos, de manera especial els corresponents als horts, tant els que es paguen en diners, quasi sempre en moneda melgaresa, com en espècie, mitgeres o quarteres d'ordi.¹⁵ En molts pocs casos trobem el pagament en parts de collita, sempre una quarta part.

Si exceptuem l'Horta davant vila, on sempre s'abona amb moneda melgaresa, en la resta de paratges es reparteixen de forma similar les entregues en espècie i en diner, generalment també melgarès.

No existeix proporció fixa entre quantia del cens i superfície de la terra capbrevada, si bé (exceptuant l'Horta) oscil·lava al voltant dels dos sous o una-dues mitgeres de gra per vessana. Així i tot es donen grans diferències; per exemple, en els Aspres, entre cinc finques contigües: dues vessanes, 2 sous; dues vessanes, 3 sous; tres vessanes, 5 sous; una vessana 7 mitgeres d'ordi; dues vessanes, 3 mitgeres d'ordi. Semblantment podrien aportar-se'n d'altres de la resta d'indrets.

Cal afegir que les terres de vinya o closes no presenten diferències amb les de tipus cerealícola. On realment es dona un notable contrast és en l'Horta davant vila, en general ocupada per horts, de prestacions força més elevades que les terres camps, amb censos pagats en moneda melgaresa i a raó normalment de cinc sous per quartó.

No sabem si els cànons del capbreu de 1383 serien els mateixos del temps de l'establiment de les terres o si haurien estat objecte d'ajustaments posteriors. Podria avalar aquesta darrera interpretació el fet que els censos en diners es paguen quasi tots en moneda melgaresa, no anterior al segle XIII; una altra raó seria la paritat de pagaments entre els "Aspres", d'ocupació immemorial, i els paratges de colonització agrària recent.

Malgrat representar una reduïda porció del terme, el patrimoni de la Canònica al final del segle XIV apareixia com el més important de la vila castellonina i els seus rendiments, partint de la baixa productivitat de l'època, considerables. Si a ells hi afegim els fruits del delme, que també percebia el Capítol, comprendrem la puixança econòmica de la mencionada institució, superior probablement a la dels comtes. Mentre la Canònica obtenia els recursos –censos i delme– dels sòls de cultiu, el comte els aconseguia sobretot dels aprofitaments de les terres incultes i de les aigües, el "saltus", que, com a sobirà l'hi corresponien.

A part de la comentada dispersió de parcel·les, el tret més singular de la propietat capitular consistia en la reduïda extensió de les peces capbrevades,

15. Els censos en ordi es paguen en mitgeres i quarteres, mesures que, com hem explicat en la primera part, no equivalen a les actuals de la mateixa denominació. A més, per acabar d'emboïcar la troca, en el capbreu es mencionen tres modalitats d'aquelles: la mitgera o quartera vendable, la censal i la "a mesura de Santa Maria", la capacitat de les quals desconeixem.

en general, entre una i tres vessanes i, en la zona hortícola, encara menys. Rarament trobem finques entre tres i deu i, sols per excepció, algunes de més.

En la zona hortícola, la més minifundista, es dona un promig de 0,75 vessanes per propietari, amb molta freqüència horts d'un o dos quartons, a més dels camps de mitja o una vessana que abans cada un d'ells havia contingut diversos horts. En la resta dels paratges capbrevats, la mitjana per propietat oscil·la al voltant de les dues vessanes, sense diferències sensibles entre els Aspres i el Pla davant Vila, per una banda, i els altres situats al sud de la Muga. L'única disparitat entre el nord i el sud d'aquell riu, consisteix en el fet que una porció apreciable dels camps capbrevats del darrer formen part dels cortals o, dit d'altra manera, apareixen com parcel·les integrants dels grans rems cortalers.

Per les afrontacions coneixem altres formes de propietat a més de la capitular igualment dividida entre el domini directe del senyor i l'útil de l'emfiteute; però també apareixen nombroses mencions de terres alodials o en ple dret de propietat, sense cap obligació dominical.

Un i altre tipus de propietat es troben extraordinàriament repartits i, en general, en mans de veïns de Castelló.⁽¹⁶⁾ Dintre d'aquests hi ha gent de totes les professions i condicions socials des del sector primari (agricultors, cortalers i hortolans), el lligat més directament al camp, fins artesans de tota mena, però especialment paraires –més empresari que treballadors–, mercaders, clergues o membres de professions liberals, sobretot notaris i representants de la petita noblesa. Al mateix temps, encara que de manera excepcional, algun jueu; un d'ells, per exemple, disposa d'una de les finques capbrevades de major extensió: set vessanes a Rotacàs.

La proporció del nombre de propietaris individuals segons el seu estrat social i tenint en compte només els capbrevadors i afrontadors que amb el nom incorporen la professió –menys de la meitat– és la següent. Ocupa el primer lloc el grup dels artesans, amb el 55% del total dels propietaris útils i, entre ells, l'ofici que, de lluny, va al davant, els paraires que acaparen la quarta part. El sector terciari (mercaders, botiguers, traginers, professions liberals i clergues) ve a continuació, amb el 22%, mentre els agricultors (terrassans de la vila, cortalers, hortolans), l'estament més integrat en la terra, només representa el 16%. La resta correspon a grups menys significatius, com poden ser els pescadors o la petita noblesa.

Ens trobem, doncs, amb una situació, pel que respecte a les terres de la Canònica i limítrofes, d'extremada divisió i repartició de la propietat: model que sols amb reserva pot estendre's a la resta del terratge castelloní, especialment al migjorn cortaler.

Respecte a la superfície de la terra que correspon a cada un dels anteriors estrats socials, hauríem de limitar-nos als capbrevadors pròpiament dits,

16. Com a propietaris forans sols se citen el jurisperit Pere Molas, de Girona, probablement el conseller de Joan I que en 1371 manà construir la capella de Santa Caterina (primera a l'esquerra, entrant a l'església de Santa Maria) on hi fou enterrat junt amb l'esposa; Pere del Vilar i Guillem Rubí de Vilanova de la Muga, Joan Comes, de Vilamacolum i Guillem de Vilarig, pastor.

excloent els afrontadors, el que reduiria encara més la fiabilitat del model. De totes maneres, donada la petita i força uniforme extensió de les parcel·les, exceptuant la faixa hortícola, i l'escàs nombre de possessors de més d'una parcel·la, a part algun cortaler, la proporció sols variaria a favor d'aquests darrers i encara pel cas especial de la família Gifreu.

Però, al mateix temps, una no petita porció de les terres limítrofes pertany a corporacions, ja de tipus religiós (beneficis eclesiàstics, convents, etc.), de beneficència (hospital de pobres de Castelló, etc.) o confraries de caràcter gremial (confraria dels ferrers, dels carnisers, etc.).⁽¹⁷⁾ Igualment existeixen terres pròpies del Comte⁽¹⁸⁾ i fins i tot del rei.⁽¹⁹⁾

La majoria dels propietaris ho són d'una sola parcel·la; però també en trobem de més d'una, agrupades o disperses. Entre els darrers predominen els cortalers i els integrants de la petita noblesa. Com a cortalers cal mencionar en primer lloc la família Gifreu, que disposa de dos cortals, els únics que pertanyen en sa major part o totalitat a la Canònica; de la mateixa manera és aquí on trobem capbrevada la finca de major extensió del domini capitular: vint vessanes, encara que siguin "madaleixos".

Altres cortalers propietaris, aquests al sud de la Muga, són Pere Prat, amb 13,25 vessanes, en el pla de Momires; Joan Olot, en el Pla de Banyadors, amb 18, i Pons Scarré, amb 19, en el pla del Llonguell. Cal afegir que la majoria de les finques capbrevades formen part d'altres de major extensió.

17. Si bé el lot més important del terratge castellaní pertany en domini directe al Capítol catedralici, al seu costat existeixen molts altres senyors, dels quals només en coneixem el nom, però que serien propietaris de finques, pel context on es troben, no gaire diferents de les capbrevades a la Canònica. Dites finques es repartien regularment per tot el terme, sense que pugui advertir-se una especial concentració en algun dels paratges.

La majoria d'aquests dominis directes eren d'origen eclesiàstic o d'institucions benèfiques, però també n'existien que pertanyien a corporacions de caire gremial. Entre les propietats eclesiàstiques pròpiament dites ocupaven el primer lloc els beneficis adscrits a diverses esglésies, tant de Castelló com de fora. Dels corresponents a la vila se citen els fundats per Castelló Cocó, Berenguer Miquel, Huguet Bou, Joan Carbonell, Guillem Massot i Guillem de Molins. Dels de fora els dos agregats al priorat de Sant Tomàs de Fluvià i un a l'església de Sant Miquel de Fluvià.

Seguien les possessions de la comanda castellanina del Temple, amb vuit peces de terra situades en el Pla davant Vila i en el de Momires. Menys importància tenien –sempre en relació amb les dades subministrades pel capbreu de la Canònica– les de la Comunitat de preveres, amb quatre, una d'elles pel sagristà major; les del convent de monges de Santa Magdalena, als Aspres, amb dues, i el de monges de Santa Margarida, amb una. Respecte als propietaris eclesiàstics forans sols aflora l'abat de Santa Maria de Roses amb una finca; en canvi no consta res del poderós i proper monestir de Sant Pere de Roda.

Les institucions benèfiques més significatives de la vila, l'Hospital de pobres i la Caritat del pa de cortó formen també part dels afavorits: set camps corresponen al primer i cinc a la segona. Però l'Hospital, a més, compta amb cortal propi en el Pla de Llonguell, del qual els procuradors en capbreven tres vessanes a la Canònica.

Finalment, entre les confraries, hem de distingir les de caràcter més pròpiament religiós, com la de la Candela o la de Santa Magdalena de Vilabertran, de les pròpiament gremials, com les dels carnisers, amb tres finques, i la dels ferrers, amb una.

18. El comte d'Empúries sorgeix en el capbreu amb tres finques de terra campa, situades a l'Horta davant vila, als Aspres i al Pla de Llonguell.

19. La menció al rei la trobem en una capbrevació de l'Horta davant vila, d'un hort d'una vessana de superfície d'Antoni Bajoles, que llinda a sol i xent en part en terra alodial i en part en terra del "senyor Rei" ("pro dno Rege").

Entre els agricultors no cortalers ocupa el primer lloc Pere Albanell que només en el paratge de Rotacàs capbreva 8 parcel·les, més les 2 dels Aspres i 1 en l'Horta davant Vila amb un total de 21 vessanes. De menor importància es classifiquen Llorens Cavalleria, amb 2 parcel·les i 7 vessanes, en els Aspres i l'Estarriola, l'hortolà Arnau Renart amb 2 parcel·les a l'Horta davant Vila i Trilletes, amb 4 vessanes, i Pere Mallorques amb 3 parcel·les als Aspres i un total de 3,50 vessanes. Petites superfícies probablement incrementades amb la possessió d'altres terres no canonicals.

Els altres possessors de més d'una parcel·la solen ser professionals liberals, particularment notaris (Francesc Hosten, Ramón Bussigues, etc.) o de la petita noblesa dels donzells o "milites" (Guillem de Ponte, Pere de Savarrés, Arnau de Soler, etc.) o llurs vídues com Sanxa, muller de Pere de Treballs, Joana de Pomés, etc.

Hem de puntualitzar que, si deixem a part la zona hortícola, els agricultors propietaris predominen al sud de la Muga, mentre els artesans ho fan al nord; l'explicació la trobem en el fet de ser la segona l'àrea cortalera i, per tant, la que disposa del major nombre d'agricultors amb capacitat econòmica per esdevenir propietaris.

No hem de confondre propietat i cultiu de la terra. Com ha esdevingut sempre, existien aleshores propietaris cultivadors –en el nostre cas alguns cortalers– i propietaris rendistes, però sobretot petits empresaris de la terra que a més de la pròpia en treballaven d'altra o també aquells que només en treballaven d'aliena. De totes maneres no podem oblidar l'escàs pes que aquesta activitat primària tenia dintre l'economia castellonina del moment, basada en la indústria, en el comerç i en els serveis; ha de passar molt de temps perquè s'inverteixin els termes i el camp esdevingui el primer sector de l'economia de la vila.

UN PECULIAR TIPUS DE CULTIU MEDITERRANI

Tornem a la divisió de l'entorn rural de Castelló en dos grans dominis: les terres de cultiu, per una banda, i les llacunes, aiguallèixos sutzures i sorrals, per l'altra. Un paisatge on n'és absent aquell altre element molt present en la resta de les comarques catalanes: el bosc.⁽²⁰⁾ Aquí, pel contrari, no apareix cap mena de massa forestal, si exceptuem algun clap de tamariuà, vora els marges aquàtics, o l'escadussera referència toponímica, en el capbreu, del paratge de la Verneda on, per altra part, desconeixem fins a quin punt, en aquests moments, la realitat s'adapta al nom. El vern, amb la saula, com més tard el pollancre, sorgirà com un dels arbres emblemàtics del terme i així ho revelen els posteriors paratges dels Vernars –el de dalt i el de baix– aleshores coberts per les aigües de l'Estany.

20. Més endavant, des del segle XVI, apareixerà en la documentació algun escadusser clap boscos: així el "bosc d'En Grimall" o el "bosc d'En Savarrés", en els paratges on s'ubicaven els dos cortals del mateix nom; o el més específic de "closa bosquera", en elortal Gorgot.

La limitació del territori castelloní als dos àmbits mencionats reduïa les activitats econòmiques primàries a l'agricultura i la pesca.

La darrera, sense constituir un col·lectiu nombrós, no deixava de tenir una certa presència dintre la vida professional de la vila, amb dotze mencions en el capbreu i vuit en el llistat de 1388. Donada la relativa llunyania de la vila al mar i l'abundant fauna piscícola de les aigües llacuneses o recs i canals emissors, com ho testimonien posteriors mencions i avaluacions, creiem que la majoria d'ells exercirien llur activitat en les dites aigües continentals.⁽²¹⁾

Dintre el sector primari, però, el grup professional que realment pesava era el dels agricultors, incloent en aquesta denominació tant els terrassans i hortolans de la vila com els cortalers de la rodalia; així i tot representaven un percentatge reduït al costat dels sectors secundari i terciari, llavors els predominants.

Els agricultors que vivien al nucli urbà eren pocs, com hem tingut ocasió de comprovar, en l'article anterior. Alguns cultivaven les terres pròpies, com l'esmentat Pere Albanell: però la majoria menaria finques alienes, en part o totalment, com ha esdevingut fins fa poc. El grup més important dintre el sector eren els cortalers.

Sobre el tipus de cultiu i les plantes cultivades, el capbreu de 1383 ofereix poques informacions. Però l'hem completat amb altra documentació contemporània de tipus agrari corresponent a la nostra vila.⁽²²⁾

Respecte al primer, el cultiu alternaria amb el guaret llarg, com sembla confirmar-ho un contracte d'arrendament d'un cortal en el qual s'estableix sembrar sols "la meitat de les terres de dit cortal".⁽²³⁾ Més difícil d'interpretar és la frase al·lusiva a un "goret vell", citat en un altre document.⁽²⁴⁾ Però en els cortals sovint es parla de "fer retorns", és a dir, cultivar un camp que ja havia estat sembrat l'anyada anterior; de totes maneres cal tenir en compte que, quan es permeten, es limiten a unes poques vessanes i molt sovint se citen només per prohibir-ho expressament. En les mencionades grans explotacions, a vegades, també es parla de fer ferratges per al bestiar, fins i tot "ferratge de rostoll".⁽²⁵⁾ Del capbreu deduïm –atès que els censos que no es paguen en diners, ho fan amb ordi i, excepcionalment, amb part de l'esplet– que les plantes bàsiques serien els cereals, ocupant la gairebé totalitat del sòl agrari, amb el nom genèric de "terra" o "camp". La vinya només es fa present en un escadusser racó dels Aspres, tocant a la parròquia de Sant Joan ses Closes, on el capbreu ens en descriu 7 de capbrevades i 8 corresponents a afrontacions, entre elles un mallol, generalment petites finques entre mitja i tres vessanes,

21. Encara fins als anys quaranta i cinquanta del segle passat, tres o quatre famílies castellanines vivien, en part, de la pesca, especialment anguiles, en el que restava de l'Estany i els recs i canals que en derivaven.

22. La mencionada documentació m'ha estat facilitada, a través d'un important lot de fotocòpies de documents originals, per Mn. Miquel Pujol a qui, des d'aquest lloc, agraeixo la seva generositat.

23. Arxiu Històric de Girona. Protocols de Castelló d'Empúries, vol. 589, not. P. Janer, a. 1424-25.

24. Id. id. id. id. id. id. vol. 44 bis, not. P. Perrini, a. 1325-26.

25. Id. id. id. id. id. id. id. id. id. id. id.

per tant, d'extensió semblant a la dels camps veïns. Quant a l'olivera, el tercer element de la trilogia mediterrània, només disposem de la cita d'un camp amb algunes oliveres⁽²⁶⁾ i el topònim de l'Olivereta, en el lloc de Corrents. També un topònim, "Camp del figueral", en el Pla del Llonguell, ens aporta notícies d'una altra planta ben nostra, citada, per altra part, en alguns contractes de cortals.

Respecte als cereals cultivats, l'única pista que ens proporciona el capbreu consisteix en el pagament dels censos que no ho fan amb diners, en ordi, del qual la Canònica arriba a recaptar 313 mitgeres i 69,50 quarteres l'any. Hem de pensar, doncs, que l'ordi representava el principal esplet, almeny en les terres de la Canònica i tant en el sector septentrional com en el meridional de la Muga.

Però les mencionades altres fonts documentals referents especialment als cortals, ens informen també de la importància del blat. Així en els contractes d'arrendament d'aquelles finques que no es paguen amb diners, s'estipula l'entrega de blat i ordi i sempre en major quantitat del primer sobre el segon. A diferència de les terres de la Canònica, en els cortals, doncs, les collites pròpies serien el balt i l'ordi.

També s'al·ludeix al mill, però a molta distància dels dos anteriors i generalment com esplet de "retorn" o, una sola vegada, al lli.⁽²⁷⁾ L'espelt el trobem esmentat, però per prohibir-ne el cultiu.

Així i tot no hem d'oblidar que fins al segle XVII Castelló fou deficitari en blat i que una de les més constants i compromeses preocupacions dels seus edils era el subministre regular d'aquest cereal a la població, aleshores bàsic dintre el sistema alimentari.

Aquest dèficit venia en part compensat per l'abundància de bestiar, conseqüència de la paral·lela plèthora de pasturatges, tant en la franja palustre, seca a l'estiu, com en les més permanents "closes" de l'aurèola propera a la zona arable. En la primera, domini directe del comte —especialment el que més endavant serà Vernar, Closa de la Vila, etc.— la confraria dels cortalers i el comú de Castelló disposaven, des de temps immemorials de prioritat de pastura. La relativa abundor de carn té la seva manifestació pública en l'existència en la vila de dues carnisseries col·lectives, atesa la condició de monopoli o "arbitri" municipal, la del comú, prop de l'actual placeta del Joc de la pilota, i la de la Comunitat de preveres.⁽²⁸⁾

L'altre estament rústic de la vila era el dels hortolans que, com els cortalers, estaven integrats en una confraria. El capbreu ressenya hortolans propietaris; però, a més, hem de suposar l'existència d'altres no propietaris.

26. Pons Scarré, cortaler, capbreva una vessana de terra, tocant a la Muga i en el Pla del Llonguell "en la qual hi ha plantades diferents oliveres".

27. Arx. Hist. Girona. Prot. Cast. d'Emp., not P. Perrini, a. 1325-26 "puguís sembrar de la teva sement una mitjera de lli y nosaltres amb la nostra una altra".

28. La dualitat es dona també a les notaries castellanines, agrupades en l'anomenada d'En Bofill, que pertany el comte, i la de Mallén, a la comunitat de preveres una manifestació més dels dos poders que senyorejaven la vila.

Entre els primers el que treballa la parcel·la més extensa és Perpinyà Gayrí, amb 2,5 vessanes, seguit de Pere Vila, amb 7 quartons i Guillem Boher, Pere Traver, Arnau Renart o Pere Boher, amb una vessana cada un.

Els horts se situen quasi tots en la faixa sota la muralla de llevant, en el paratge conegut amb el nom de “Horta davant vila” o “Horta de Santa Maria”, dividit en Coromina major, la més meridional, i Coromina menor. Aquesta zona hortícola, abans de la pesta negra, ocupava una superfície major, com s’ha explicat en el primer article, i així ho prova la relativa freqüència de la menció de camps d’una o més vessanes en les Coromines, que anteriorment comprenien diversos horts, generalment d’un quartó. Per excepció s’esmenten horts fora d’aquest rodal, a la Verneda, amb un de tres quartons i un altre d’un quartó, així com un camp de mitja vessana que abans foren dos horts.⁽²⁹⁾ També un altre en les Trilletes, prop de la Muga.

En una població dedicada majoritàriament a funcions secundàries i terciàries, malgrat que el manteniment d’un tros d’hort familiar entre els vilatans fos un fet normal, no és d’estranyar la importància dels hortolans que, fins temps força avançats, s’integraren en una confraria gremial, tant més que aleshores els productes hortícoles, a diferència del blat, no eren objecte d’exportació sinó d’exclusiu comerç local.

Complement no petit dels productes procedents del cultiu de la terra i de la cria de bestiar, representaven els originaris del “saltus” especialment, per absència de boscos, dels originaris de les maresmes llacunoses i litorals. A part la sal de les salines, ja estudiades, hem d’afegir-hi les llenyes d’arbres i arbusts, les plantes industrials (joncs, balca, etc.), aromàtiques, medicinals, d’ús predominant en la farmacopea medieval, i alimentàries; però més encara la captura i cacera d’aus (especialment anàtids) o d’animals salvatges (teixons, gats mesquers, guineus, llúdrigues, etc.) i rosegadors (conills, llebres, etc.).

ELS CORTALS: HÀBITAT DISPERS I TENDÈNCIA A LA CONCENTRACIÓ DE LA PROPIETAT

Una de les particularitats que durant segles distingí la faixa litoral empordanesa –no exclusiva, doncs, del nostre municipi– ha estat la presència d’un tipus d’hàbitat dispers, ben diferenciat del restant de les terres catalanes, personificat en el tradicional mas o masia: són els cortals o masos agroramaders reconeguts tant per la dicotomia sòls arables-closa i, en general, d’una major superfície del rem agrari, com per la disposició dels edificis al voltant d’un pati central.

29. L’existència d’horts en aquests paratges limítrofes al terme de Fortià té explicació en la riquesa i escassa fondària del nivell freàtic i la consegüent abundància de deus i ullals. Encara recordo de la meua infància i joventut l’hort que el mestre músic Josep Blanch Reynalt cultivava per aquests verals, en la Mare de la font.

No anem ara a fer un estudi general d'aquesta mena d'empreses, en primer lloc perquè el capbreu que ens serveix de guia no aporta la informació suficient; i també perquè no és aquesta la finalitat del treball. Ens limitarem a posar de manifest llur existència tot intentant identificar els que apareixen a través del capbreu.

Per començar, en el capbreu de 1383, sols es descriu de manera força completa un d'ells, el Gifreu, mentre els altres apareixen de forma esporàdica, ja per mitjà del nom del cortaler o de possessions del cortal capbrevades, mai d'un cortal enter. Acudirem, com hem fet en el capítol anterior, a les fonts complementàries mencionades a fi de disposar d'una informació preliminar, indispensable per poder comprendre el paper d'aquestes originals unitats agràries.

Disposem de notícies de la seva existència des del final del segle XIII.⁽³⁰⁾ Però ja amb tota seguretat, podem afirmar que, almenys des de la segona meitat del segle següent, existien gairebé tots els tradicionals que han restat en peu fins als recents capgiraments provocats pel turisme. Més encara, hem detectat en aquesta etapa la presència d'alguns que haurien desaparegut posteriorment o bé aquells constituïts originàriament per dues explotacions independents reunides, més tard, en una de sola.

El primer tret a destacar consisteix en el tipus d'hàbitat dispers per tot el terme, especialment al sud de la Muga. El nucli edificat, a més de l'habitatge pròpiament dit –on a vegades l'amo s'hi reserva algun apartament per a ell o per al seu bestiar– comprèn pellers i quadres, en alguns casos porxats, així com horts i eres.

Les terres es troben formant un sol bloc al voltant del mas, dividides però en parcel·les, si bé més extenses que la major part de les relacionades en el capbreu de 1383, menys que les actuals; algunes d'elles paguen cens a la Canònica, el que ens ha permès establir la nòmina dels cortals al final del segle XIV. Sols excepcionalment poden disposar d'alguna finca en paratge diferent del bloc originari. Al no trobar-se descrites cada una de les parcel·les de l'explotació, no ens permet conèixer l'extensió total de la terra, si bé per les quantitats abonades en concepte de mitgeria, deuria ser de superfície quelcom superior a la del mas català; als camps pròpiament dits, s'hi haurien d'afegir les closes, escassament descrites en les fonts disponibles.

Encara que no coneixem bé la relació entre possessió i explotació de la terra, no hi ha dubte que alguns dels cortalers capbrevadors eren al mateix temps empresaris del rem. Entre els propietaris no cortalers, a part de l'Hospital de pobres de Castelló, apareixen diversos notaris i algun membre de la petita noblesa (donzells).

En els contractes d'arrendament analitzats, predomina el termini de quatre anys de duració, malgrat que se'n trobin alguns de dos, tres o sis. La parceria dominant és a mitges; però també trobem algun arrendament *cotat*, o sigui, en diners, en aquest cas en sous melgoresos, o de tipus mixt, una part de la collita més una quantitat en diners. Les càrregues de la finca, sobretot censos, sovint van a càrrec de l'arrendatari, però en altres casos recauen sobre l'amo o es paguen a mitges.

30. Arx. Hist. Girona. Prot. Cast. d'Emp., vol. 305, a. 1296.

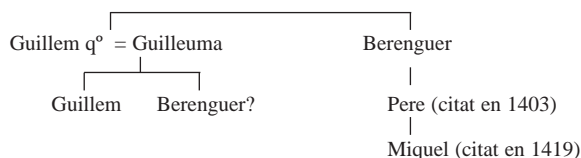
Respecte a les clàusules generals, no són gaire diferents dels altres contractes agraris del país i de l'època: obligació per part de l'arrendatari de residir, ell i la família, en el cortal; destinar la palla i els fems a les necessitats de la finca amb prohibició de vendre-la o donar-la; el darrer any del contracte deixar la palla al paller; prohibició de tallar arbres i la llenya de l'escatiment ditribuïda entre propietari i mitger; obligació de l'arrendatari de transportar les mitges corresponents a l'amo a la casa d'aquest, etc.

Al marge d'aquest esquema general, en cada contracte s'afegeixen altres clàusules particulars que varien de l'un a l'altre encara que a vegades coincideixin. Per exemple, prohibició de fer retorns, amb alguna excepció; reserva, per part de l'amo, d'alguna habitació o porció de quadra, en aquest cas per tancar-hi algun animal (cavall, vaca, etc.) als que el masover haurà de proporcionar la palla. Altres apartats fan referència a la cria d'un porc o l'entrega d'un parell de gallines per Nadal o Carnestoltes, així com les mitges dels fruits de l'hort, incloent arbres fruiters, o una part d'ell.

L'àrea de dispersió dels cortals no diferia de l'actual, tant al nord de la Muga, com al sud i, menys, a ponent. Començant pels del nord, el cortal del que posseïm més informació és el Gifreu (en el segle XVI, Grimall, després d'Anna Setembre o Pujades i avui Bec) l'únic que pertany a la Canònica en la totalitat o quasi. Anteriorment havia correspost a Castelló Gomir i abans a Pere Burgues, el que ens remuntaria la seva existència almenys a mitjan del segle. En aquests moments es dividia en dos cortals, un al nord i l'altre al sud del camí que de la vila conduïa a l'Estany, propietat dels dos germans Guillem i Berenguer.⁽³¹⁾ Un i altre disposaven de considerable extensió de terra: conreus, closes, "madaleixos", era i hort, a més dels respectius habitatges; però excepte una finca de vint vessanes de "madaleixos", la resta són camps de superfície mitjana, semblants als altres estudiats. És interessant constatar com en lloc de pagar per la totalitat del cortal, els Gifreu abonen censos per cada un dels camps que capbreven, en diners i sobretot en ordi; però dues finques ho fan amb la quarta part dels esplets. A més de les terres integrades als respectius cortals, els Gifreu en disposen d'altres en diferents indrets, algunes alodials, i Guilleuma, la vídua de Guillem i tudriu de l'hereu, fins i tot d'una casa a Castelló, en el barri del Temple.

Per aquests mateixos paratges (Pla davant vila) el capbreu cita dos altres cortals que no ens ha estat possible identificar: el cortal d'En Massanet⁽³²⁾ i probablement el de Bartomeu Font "cortaler".⁽³³⁾

31. El quadre genealògic de la família Gifreu podria ser el següent:

32. Pere Cerola capbreva una terra de dues vessanes, en el Pla davant Vila, "prop el cortal o cases que fou d'En Massanet". Dit cortal el situa a ponent de la seva finca.

33. En 1419 Bartomeu Font, cortaler, capbreva una terra erma de dues vessanes, que fou de Guillem Avinyó, en el Pla davant Vila, als Correns, prop l'Olivereta.

Entre el darrer tram del rec dels molins del Comte i la Muga s'estenien els paratges de les Trilletes i Matamala on hem reconegut dos altres cortals. Un d'ells el de Guillem Pagès, que fou de Garaua, filla de Berenguer Berga, i correspon al cortical Llebrer, del nom del clergue que, en el segle XVI n'era posseïdor. Prop d'ell i en una de les finques capbrevades pel dit Pagès, se'ns explica que "antigament havia estat terra del cortical de Bernat Amors".⁽³⁴⁾ Recordem que en el lloc de Matamala (en la part situada més a llevant, tocant els aiguallaixos de l'Estany) al final del segle XVI, existien dos cortals, aleshores derruïts, que sumaven junts prop del miler de vessanes.⁽³⁵⁾

La zona de major densitat de cortals seguia essent el sud de la Muga. Començant pel pla del Llonguell, a la riba dreta del riu, ens trobem amb la notícia d'un "cortial de l'Hospital de pobres de Castelló", que no correspon a l'actual Torre de l'Hospital, llegada a dita institució, en el segle XVI, pel botiguer Joan Lluch,⁽³⁶⁾ i que no podem localitzar. Dintre de la mateixa faixa paral·lela a la Muga, però més cap a mar, n'apareix un altre, força lligat a la Canònica pel nombre de vessanes capbrevades, dinou (entre elles un camp de dotze, tocant al riu): és el de Pons Scarré o Escarré que podria coincidir amb el posterior cortical Roger, fins fa poc d'En Diego Túries, més que amb el cortical Viure (avui d'En Benet Túries), més a l'interior.

En el pla de Torredà es trobava l'anomenat de Bellestar, propietat de Dolça, muller de Bernat Perer, que havia estat de Joan Sabater i capbrevava "la vivenda i demés edificis, el verger i l'hort, juntament amb una porció del clos de dit mas". Segons el "Calendaris" correspondria al que més tard serà conegut com d'En Feliu de Camallera, nom que ha arribat fins avui. A l'entorn i per les cites del capbreu en descobrim tres més: el cortical Bernic, el que fou de Francesc Gori (nom d'un mercader que n'és el propietari), a migjorn, (que podrien correspondre als Climent, Torre de l'Hospital o Paronella), i el de Jaume Tinter, a sol ixent del Bellestar, probablement el Raset o cortical petit de Feliu de Camallera, (l'actual mas d'En Cases o dels Puputs), a tocar el meandre de la Muga.

Al pla de Banyadors i les Tallades, continuació a ponent dels anteriors paratges, hi trobem el cortical de Berenguer Joera, comprat a Francesc Ameller, però que abans havia pertanyut a Berenguer Vidal i assimilat pel "Calendaris" amb el posterior Peya (actual Portell). Quelcom més al nord, al Malvinar, en sorgeixen altres dos: el de Guillem Joan, del que només en sabem el nom per les afrontacions, i el de Bernat Rador, que fou de Joan Sabater i podria

34. La paritat del cortical d'En Pagès amb el Llebrer mostrada en les afrontacions ve confirmada per la nota marginal del Calendaris: "vuy Muxó, lo cortical llabrer o petit".

35. 1 de juliol de 1598, "Pedro Rocas, donzell, reconoció en alodio y dominio directo del Priorato de Sta. Margarita, dos cortales, cuyas casas estan derruidas, compuestos de cerca de mil vesanas entre tierras cultivas y acuosas, salats o salabrosas, llaunas y prados, los cuales eran sitios en el llano de Matamala". Afrontaven amb el grau de Roses, el mar i els cortals de la Sra. Malla (mas Vell) i Llebrer ("Décima de Castelló. Capítol contra Monestir de St. Pere de Roda. Primera articulata formada per lo Dr. Marés, de Castelló" Arx. Cap. Girona).

36. En el "Llevador de censos de ordi..." de 1571, inclòs en el "Calendaris" se'ns informa del "cens que fa mº Joan Lluch, botiguer, per lo cortical a comprat de la pubilla Eras..."

correspondre al posterior cortal Maig o Llobet.⁽³⁷⁾ Per aquests rodals, el capbreu també parla del cortal d'En Pere Cellerà, als. Moner,⁽³⁸⁾ comprat a Berenguer Terrades i limitant amb terra del mercader Bernat Perpinyà, en l'actual Gallinera, i d'un altre cortaler ja mencionat, Francesc Bernic.

Més al sud, al pla de l'Illa, es menciona Joan Olot, que adquirí el cortal de Garau Ferrer i de les seves terres en capbreva divuit vessanes. D'aquestes, onze foren del cortal d'En Assalit, amb versemblança un dels veïns. Dits cortals podrien correspondre als actuals Avinyó, Ribas o Castellar (can Comas).

A la part més meridional del terme, ja l'indant amb la franja de closos i aiguallaixos que el separaven del de Sant Pere Pescador, s'estenia el pla de Momires o dels Arenyals, continuació dels Banyadors; aquí hi hem localitzat quatre cortals més. Del que tenim més informació es el d'En Pere Prat que, a més de cortaler, regenta un molí de farina en el rec Corredor o del Molí de Fortià, important artèria puntejada de molins des de l'origen. Prat declara diversos camps, que sumen disset vessanes, un dels quals limita amb la closa de Joan Castelló, cortaler. Un altre cortal, més a l'interior, és el de Francisca, filla de Berenguer Gelabert, cortaler, q^o i muller de Pere Ballester, notari; de la finca sols dues vessanes, d'un camp de major superfície, capbreven a la Canònica. El fet que la filla d'un cortaler enllaci amb un notari transllueix la sòlida posició socioeconòmica, ja aleshores, d'aquell estament pagès, sempre ben considerat a Castelló. Cal mencionar també Caterina, muller de Guillem Vidal, notari, que capbreva un camp de tres vessanes i mitja on "es troba edificat el seu cortal, excepte una casa de son marit"...; envers cerç hi ha el paller.

Dels cortals de Momires l'únic que pot identificar-se amb certa probabilitat, sempre que suposem el molí del seu nom emplaçat prop del mas, és el de Prat que correspondria a l'actual Cortalet, centre del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà; per la proximitat dels altres no seria arriscat situar-los en els veïns cortals actuals Brossa (abans Gou) i Ribas (Pastell).

Pel que fa al sector occidental, que en el capbreu correspon al paratge de l'Estarriola i la porció septentrional de la Verneda, el de menys densitat cortalera, no hem trobat ni una sola al·lusió a aquell tipus d'hàbitat rural, tot i conèixer l'existència d'almenys un cortal, des de la segona meitat del segle XV, el d'Alvaro de Madrigal, actual mas Gorgot. Ni aquest ni l'altre tradicional, el Savarrés (mas de la Mare de la font) han deixat cap rastre en el document històric manejat.

A tots aquests cortals citats en el capbreu de 1383, n'hi hauríem d'afegir encara uns pocs més apareguts en altra documentació contemporània; així el de Bartomeua, muller de Berenguer Floreta, en el pla davant Vila, prop del monestir de Sant Bartomeu⁽³⁹⁾ o el de Pere de Treballs, a tocar el molí de Dalt.⁽⁴⁰⁾

37. En el "Llevador de censos" quan anomena el cortal Maig, afegeix "...que es estat den Reader".

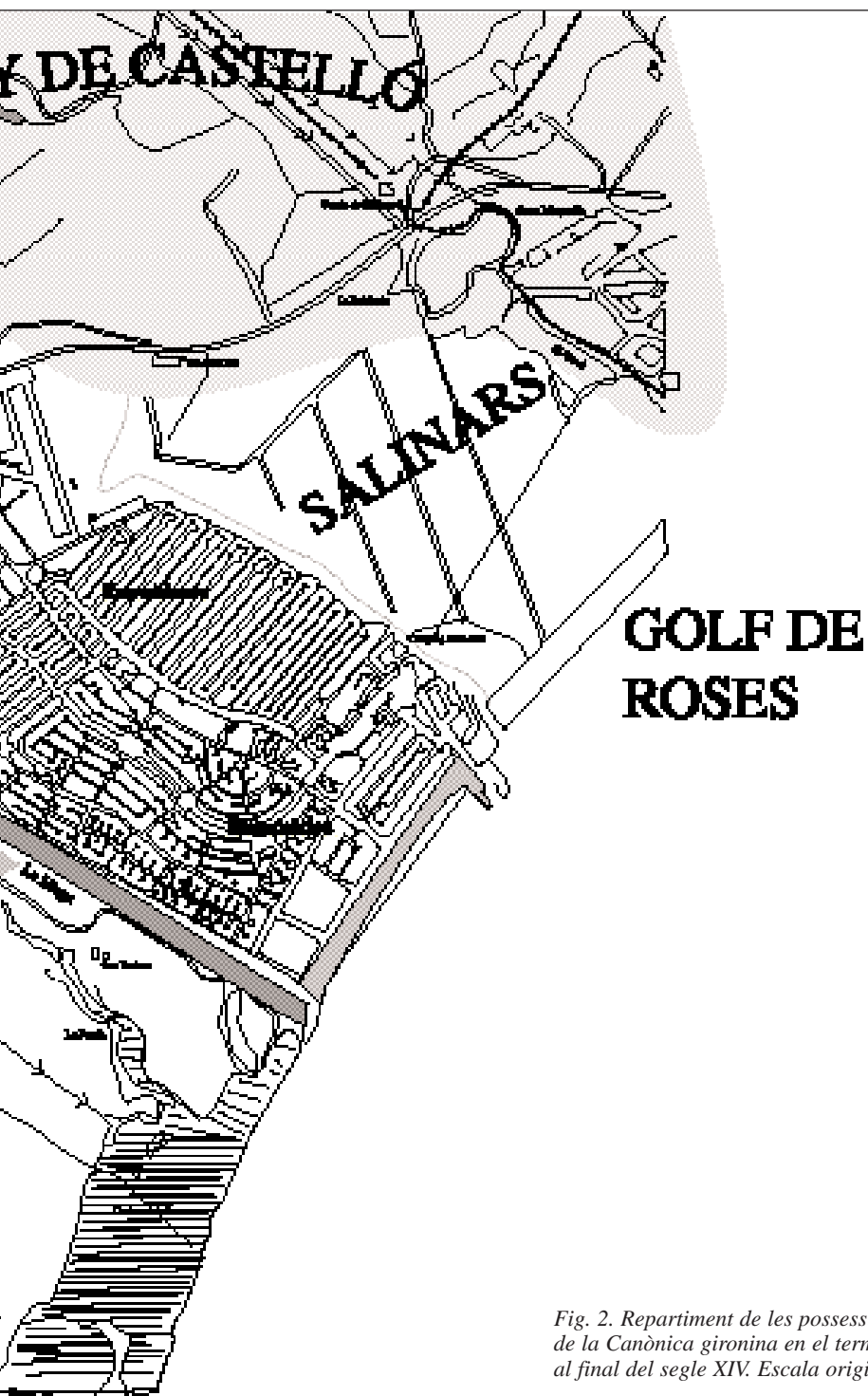
38. Aquest Cellerà no s'ha de confondre amb el senyor Joan de Cellers que, en el segle XVII, comprà (o heretà) el cortal Maig.

39. Arx. Hist. Girona. Prot. Cast. d'Emp., vol. 523, not. J. Jaume, 1406-07.

40. Id. id. id. id. id., vol. 593, not. P. Janer, 1434-35.

Fig. 2. Repartiment de les possessions rústiques de la Canònica gironina en el terme de Castelló, al final del segle XIV. Escala original 1:25.000.

II

UNA MOSTRA DE CADASTRE RÚSTIC DE CASTELLÓ AL FINAL DEL SEGLE XIV: CAMPS, VINYES, HORTS, CLOSES, “SALATS”

El contingut d'aquest apartat, com hem expressat abans, no és més que un recull ordenat i cartografiat d'una porció de la propietat rural del territori de Castelló; un esforç per acostar-nos al que avui podria considerar-se un cadastre de rústica, si bé amb notables insuficiències tant pel que respecte la forma geomètrica de les finques relacionades, com a llur exacte emplaçament.

Hem de fer notar la permanència de les grans línies direccionals del tram territorial en la major part dels llocs, fixades probablement per les centuriacions romanes. Així mateix ha persistit fins fa pocs anys la xarxa de camins rurals i, excepciant alguna zona desfigurada per l'acció dels elements naturals o humans, com per exemple, el desviament de la Mugueta, també les artèries líquides dels recs.

Com a matriu cartogràfica dels diferents paratges hem acudit al cadastre rústic de Castelló a escala 1:5000 de 1958, el més antic dels que podem disposar i anterior als grans canvis provocats, per una banda, per la conversió d'antics sòls de cultiu en espais urbans, i per l'altre per la mecanització agrària i la consegüent concentració de les finques i eliminació dels vells camins i marges. Complement de l'anterior ha estat el mapa topogràfic també a 1:5000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, edició 1995; no obstant això, reconeixent els seus mèrits, hem topat amb mancances que han dificultat el nostre treball especialment errors i pobresa de topònims o escassa senyalització de la xarxa microhidrogràfica. Esperem que un més complet i acurat treball de camp compensi les deficiències mencionades.

Al nord de la Muga

La major part de les possessions del Capítol gironí s'estenien al nord de la Muga: d'un total de 311 capbrevacions (incloent les repetides) 241 corresponen al nord i 70 al sud i ponent. Àtes que l'extensió de les finques (exceptuant l'Horta davant Vila) variava poc d'un sector a l'altre, podem admetre una relació semblant pel que fa a les superfícies

Dintre de la zona septentrional, les parcel·les s'agrupaven en dues grans àrees: a) la corresponent al turó quaternari on s'assenta el nucli urbà, els “Aspres”, i b) les terres baixes de llevant, que en temps geològics foren llac, el “Pla davant Vila” i la seva continuació per Rotacàs, Cardoneres, etc., és a dir, el territori que tenia com a eix, el rec de Na Gomarella.

Els aspres

Les finques rústiques de la Canònica en els “Aspres” es distribuïen per tres indrets diferents, encara que gairebé a tocar l'un de l'altre:

a) Entre les Forques i el Rec del molí

Apareixia com el nucli més extens i compacte allargant-se vers sol ixent fins al Rec dels molins del Comte i vers ponent fins al camí de Marzà, bifurcació de la carretera de Castelló a Vilanova. El tenim ben definit a través de mollons avui encara existents o coneguts per la documentació i la memòria històrica, com són el rec del Molí o dels molins del Comte, les Forques o la creu de les Lletanies, a més de la cartografia del segle divuit. De la banda de tramuntana s'inclouen predis que pertanyien a la parròquia de Sant Joan ses Closes, aleshores separada de la de Castelló i és precisament aquí on s'agrupa l'únic rodal vitícola del terme. Hem incorporat dintre el sector i tocant a la carretera de Marzà, unes poques capbrevacions d'ubicació menys segura, però que tant per les afrontacions a llevant d'un camí públic com per la menció d'una vinya, creiem que podrien formar part del bloc.

A continuació segueixen les finques corresponents:

1. a. 1383. Terra de Pere Mallorca, assaonador, de mitja vessana i formant part de la parròquia de Sant Joan ses Closes. Afronta a sol ixent amb la carrera pública, a migdia i ponent amb el rec dels molins del Comte i a cerç amb el rec Destillador. No paga cens.

2. a. 1383. Vinya de Pere Mallorca, de 2 vessanes, en la parròquia de Sant Joan; afronta a sol ixent amb el Rec dels molins bladers. Cens: 5 sous melgoresos.

3. a. 1383. Vinya de Berenguer Gelabert, "arribator piscium" (sols afrontacions).

4. a. 1383. Vinya de Joan Axerrat, paraire. (id. id.).

5. a. 1383. Terra de Bartomeu Nadal, apotecari, de 3 vessanes; a sol ixent afronta amb el rec del Molí. En 1396 es troba en mans de Pere Nadal.

6. a. 1383. Camp de 4 vessanes de Pere Albanell; agricultor, fa de cens dues mitgeres i mitja quartera d'ordi. En 1396 passa a Bartomeu Camallera.

7. a. 1396. Terra de Bartomeu Llop, carnisser, "dita la punta", de 5 quartons, "prop la creu". Afronta a ponent amb "el carreró que va a les Forques". En 1391 pertanyia a Bartomeu, muller de Joan Padró i en 1383 a la muller de Joan de Puig, jurisperit o notari. Cens: mitja quartera d'ordi.

8. a. 1383. Vinya de Pere Roure, assaonador, en la parròquia de Sant Joan, d'1 vessana. Cens: sis diners al seu veí, Pere Mallorca, "en auxili".

9. 1383. Vinya de Bartomeu Mateu, sabater (sols afrontacions).

10. a. 1383. Vinya de Guillem de Pla o Çaplana, clergue, (id. id.).

11. a. 1383. Terra d'Andreu Amorós. Cens: dos sous i sis diners melgoresos.

12. a. 1383. Vinya de Pere Mallorca ("mallol"), en la parròquia de Sant Joan, d'1 vessana. Cens: dotze diners melgoresos.

13. a. 1383. Terra o vinya de la muller d'en Ulzina (sols afrontacions).

14. a. 1383. Terra de l'hereu de Pere Amorós (id. id.).

15. a. 1383. Vinya de Bernat Gallart, hostaler, de 2 vessanes. Cens: tres sous. En 1386 passa a Jaume Roca, forner, i en 1399 a Anton Ferrer, carnisser. En les afrontacions d'aquest, a cerç se senyala "el pati on hi ha les Forques".

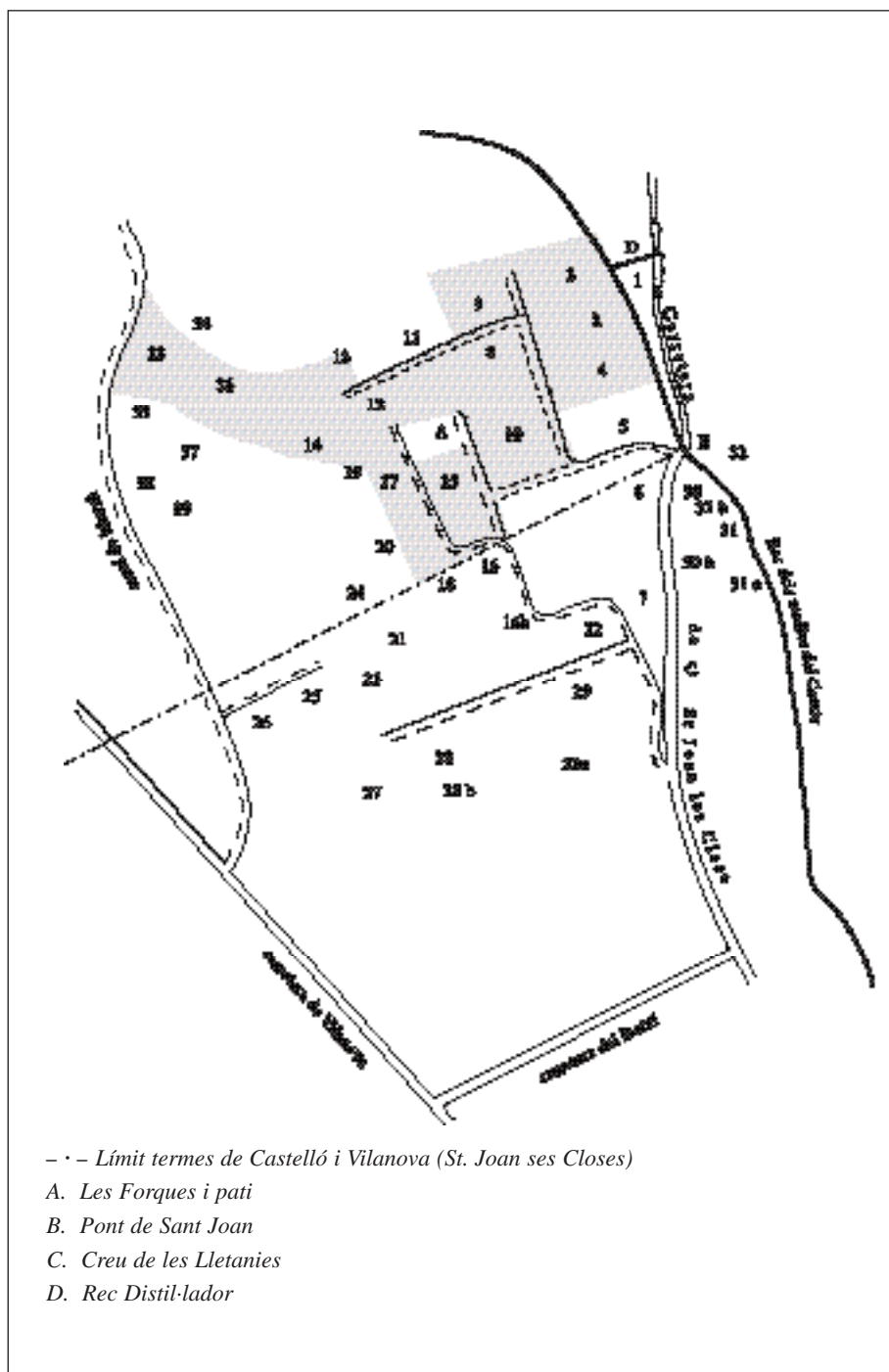

Fig. 3. Els Aspres: sector entre el rec dels molins del Comte i les Forques. Escala original 1:5.000.

16. a. 1383. Terra de 2 vessanes de Dolça, muller de Guillem Pontós., q^o Cens dos sous. En 1301 la troben en mans de Ramon Gras, paraire, i en 1399, de Bartomeu Bernic, cortaler.

16 b. a. 1383. Terra de mitja vessana de Francesca, muller de Guillem Anton. Cens: dotze diners.

17. a. 1383. Terra de 2 vessanes de Joan Sobrer, paraire. Cens: divuit diners melgoresos.

18. a. 1383. Terra de 2 vessanes de Berenguer Pasqual, teixidor. Cens: dos sous melgoresos.

19. a. 1383. Terra d'1 vessana, d'aquelles 2 que posseeix Margarida, muller de Joan Figuera, sabater. Cens: dotze diners melgoresos.

20. a. 1383. Terra de Pere de Bassó, clergue i jurista, de 2 vessanes. Cens: tres mitgeres d'ordi censal i una quartera d'ordi vendible.

21. a. 1383. Terra de Margarida, muller de Pere Buxeda, sabater. Cens: tres mitgera d'ordi censal i una quartera d'ordi vendible.

22. a. 1383. Terra de 2 1/2 vessanes, de Llorenç Cavalleria, paraire. Cens: dos sous i mig melgoresos. En 1393 la trobem en possessió de Joan Cavalleria.

23. a. 1383. Camp de 6 vessanes de Joan Cargol, sastre. A cerç limita amb "terra de la casa de Santa Magdalena". Cens: dues mitgeres d'ordi a mesura vendible i portades. En 1393 passa a Bartomeu Bernic, el seu veí.

24. a. 1383. Terra de la casa de Sta. Magdalena (sols afrontacions).

25. a. 1383. Terra de 4 vessanes de Francesc Banyoles, oller. Cens: dues mitgeres i una quartera d'ordi vendibles i portades.

26. a. 1383. Terra d'En Palera (sols afrontacions).

27. a. 1383. Terra de Jaume Bernic, que en 1398 passa a Bartomeu Bernic (id. id.).

28. a. 1383. Terra de 3 vessanes de Francesc Vaiol, paraire, part envers cerç d'aquell camp seu. Cens: nou mitgeres d'ordi a mesura de Santa Maria.

28 b. a. 1383. Altra terra de Francesc Vaiol (sols afrontacions).

28 c. a. 1383. Terra de Joan Servià (id. id.).

29. a. 1383. Terra de la muller de Pere Molas, jurisperit, de Girona. (id. id.). En 1414 la trobem en mans de Joan Sender, que declara 3 vessanes i 3 quartons, amb cens de dues mitgeres d'ordi vendible.

30. a. 1383. Terra d'1 vessana de Bartomeu Nadal, apotecari. Limita a cerç amb Francesc Scot, "arribator piscium", rec (del Molí) mitjançant. Cens: set mitgeres d'ordi.

30 b. a. 1383. Restant del camp de Bartomeu Nadal.

31. Terra de Sibila, muller de Pere Jover q^o, d'1 vessana; afronta a migdia i cerç amb altra terra seva. Cens: dos sous melgoresos.

31 b. a. 1383. Una vessana de Sibila, muller de Pere Jover (sols afrontacions).

31 c. a. 1383. Id. id. id. id. (id. id.).

32. a. 1383. Terra de Francesc Scot (id. id.).

33. a. 1383. Vinya de Francesc Gori, mercader, de 2 vessanes. Cens: dos sous melgoresos.

34. a. 1383. Terra d'En Carrera (sols afrontacions).
35. a. 1383. Terra d'Arnau de Soler de 3 vessanes. Cens: quatre sous melgoresos.
36. a. 1383. Vinya de Na Vendrella (sols afrontacions).
37. a. 1383. Terra de 3 vessanes de Dolça, muller de Genís Perejoan. Cens: cinc sous.
38. a. 1383. Terra de Marc Moner, paraire (sols afrontacions).
39. a. 1383. Id. de Nicolau Borrell (id. id.).

b) Entorns del convent de Santa Magdalena

El sector es troba centrat en el convent de Santa Magdalena, mencionat en les afrontacions de la vinya de vuit vessanes de Guillem Cargol: “prop la casa de Santa Magdalena” i que, a migjorn toca amb el “clos, era i casa de Santa Magdalena”. Dit convent, abans de la translació dintre la vila, al segle XVII, s'emplaçava al barri de Sant Llätzer; i fou derruït l'any 1654 amb motiu de les guerres de França.⁽⁴¹⁾ També Mn. Miquel Pujol el situa en el mateix lloc, habitat, en època del capbreu, per les monges benedictines procedents del monestir de Santa Margarida de Roses i en situació de semiruïna: “...domos, hedifficia, et ecclesiam eundem minantur ruhinam”. Les monges tenien cura de malalts infecciosos, com els mazells. En 1401 la comunitat abandonà el convent i es traslladà a les edificacions tocant a la capella de Sant Marc, situada al cap del Pont nou (actual Pont vell).⁽⁴²⁾

El document que ens explica la permanència de les monges benedictines a la casa de Santa Magdalena (que inclou la casa pròpiament dita i l'església o capella) l'emplaça tocant, per ponent, a la carretera de Castelló a Vilanova i a tramuntana amb la mencionada vinya de Guillem Cargol, coincidint amb el capbreu.

En el nostre treball partim, doncs, de la identificació del convent de Santa Magdalena amb l'actual placeta de Sant Llätzer. Dita identificació és probable però no segura, atès que si bé sabem que se situava a tocar la carretera a Vilanova, existeixen dubtes sobre si podria emplaçar-se més al nord, potser prop de la bifurcació del camí de Marzà.

També partim d'admetre que la carretera de Castelló a Vilanova del temps del capbreu era més o menys l'actual, i així ho certifiquen les posteriors fonts, tant el Calendaris 1632, com els mapes del segle XVIII: el de 1763, en una de les notes explicatives referents a la carretera actual, comenta: “señala el camino antiguo o carretera oy en parte cubierto de agua”; el que vol dir que en l'època del mapa la ruta seguiria l'actual “camí vell”, proper i paral·lel a la Muga.

Vegem ara la relació de les finques:

1. a. 1383. Guillem Cargol capbreva vuit vessanes de vinya d'aquell camp seu que té als Aspres: afronta a migjorn amb el “clos, era i casa de Santa Magdalena”. Cens: vuit sous i sis diners melgoresos.

41. MONTSLAVATJE, F., *Los condes de Ampurias vindicados*, Olot, 1917, pàg. 349.

42. PUJOL, Mn. Miquel, “La capella de Sant Marc del cap del pont vell”. Rev. *El Salner* núm. 1, (1995), Castelló d'Empúries.

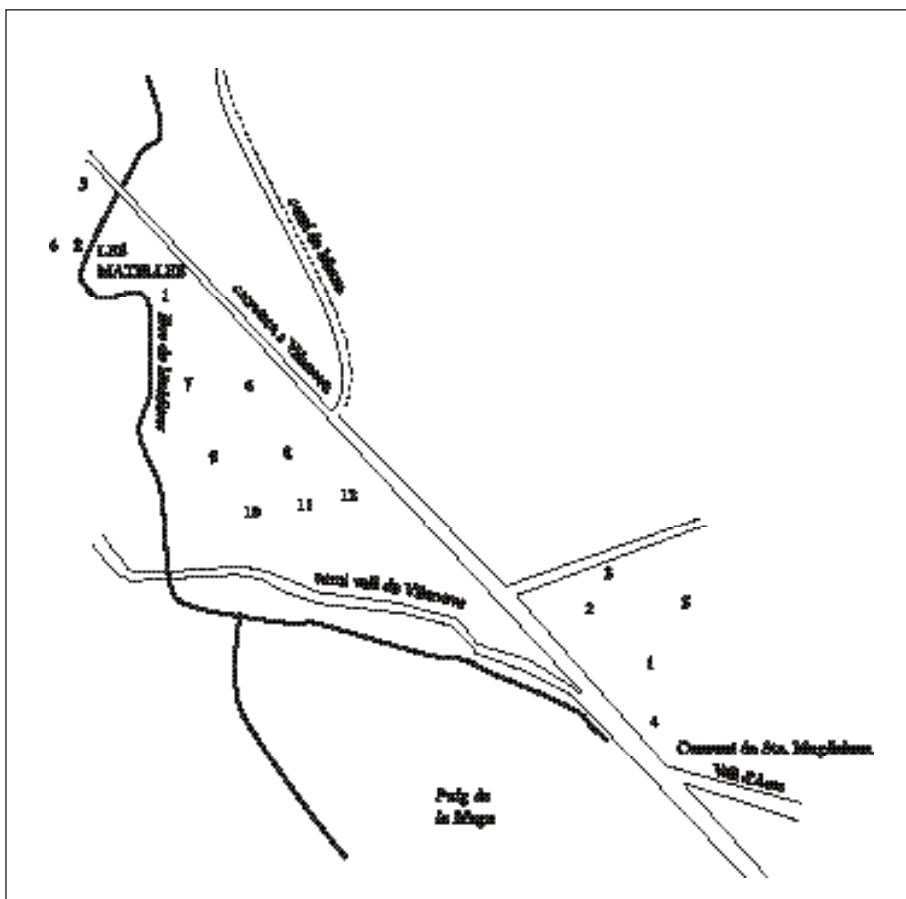

Fig. 4. Les Matelles i entorn del convent de Santa Magdalena. Escala original 1 : 5000.

2. a. 1383. Terra de Santa Magdalena (sols afrontacions).

3. a. 1383. Francesca, muller de Berenguer Salins i hereva d'En Salvador, capbreva 7 quartons de terra que, a migdia, limiten amb la casa de Santa Magdalena, viaró mitjançant, i a nord amb les valls foranes que vindrien a coincidir amb la carretera del Botxí. Cens: set mitgeres. i una quartera d'ordi, de les quals la sagristia en rep una mitgera, els domers una quartera i la resta per a la Pabordia.

4. a. 1383. Pere Pujolar capbreva un quartó de terra “que és prop la casa de Santa Magdalena”, amb la qual toca per la part de migjorn. Cens: una quartera d'ordi.

5. a. 1383. Terra del benefici fundat per Berenguer Miquel (sols afrontacions).

c) Les Matelles o pla de les Matelles

El paratge de les Matelles és fàcil d'identificar, atès que encara avui manté el nom; i es troba a tocar els límits dels termes de Castelló i Vilanova, entre la carretera i el rec de Maldiner, ocupant una petita depressió o conca al peu del puig Ricart. La ubicació aquí de la carretera a Vilanova ve confirmada una vegada més, per la següent anotació, del final del segle XVIII o més tard, del *Calendaris* 1632: “la via pública de Vilanova era la que anava a las closas de las Matellas, passant per lo camp de Boris y los camps de la Causapia y dels frares de Sant Domingo, y después exia en drechura de la creu trencada del Puig Ricart, que encara se mantienen los vestigis...”. En el capbreu de 1383 els predis ressenyats apareixen ben delimitats pels dos accidents geogràfics anteriors.

La forma de cubeta ens explica la persistència de closos i prats. Pel que fa al rec si bé el capbreu no en menciona el nom, cap poc dubte que no fos el de Maldiner, aleshores més cabdalós que avui.

Les finques relacionades són:

1. a. 1383. Guillem Çacosta, “textor panni lini” capbreva una partida de terra de 6 vessanes, en la qual es troba una porció de prat. Afronta a sol ixent amb la carrera pública i a ponent amb la terra de Pere Boris i En Noguera, rec mitjançant. Cens: dotze sous melgoresos. En 1403 passa a Bartomeu Bernic.
2. a. 1383. Pere Boris, blanquer, 1 1/2 vessana de terra. En 1396 passa a Pere Julià. Cens: tres quarteres d'ordi, a mesura vendible i portades.
3. a. 1383. Terra d'En Noguera (sols afrontacions).
4. a. 1396. Pere Julià, tragner (sols afrontacions).
5. a. 1383. Terra o prat de Vilarnau, de Vilanova (sols afrontacions).
6. a. 1383. Pasquala, muller de Francesc Hosten, notari, capbreva 2 vessanes de terra. Cens: tres sous melgoresos.
7. a. 1383. Guillem Constantí (sols afrontacions).
8. a. 1403. Pere Cargol capbreva 5 vessanes, que foren de Francesca, muller de Ramón Resta, q^o.
9. a. 1403. Closa i prat de l'honorable i discret Pere Felices, jurisperit (sols afrontacions).
10. a. 1403. Terra que fou de Miquel Carreter (sols afrontacions).
11. a. 1404. Terra de Pere Comalat, paraire (sols afrontacions).
16. a. 1404. Terra de Santa Magdalena (sols afrontacions).

Horta davant Vila

L'Horta davant Vila –en una o dues capbrevacions s'anomena també Horta de Santa Maria– formava part del Pla davant Vila, les terres situades a llevant del nucli urbà, i s'estenia entre les valls foranes o rec Distil·lador, paral·lel al rec dels molins del Comte,⁽⁴³⁾ per ponent, el mateix rec dels molins

43. Recordem que, entre els mencionats recs, abans de la pesta negra, s'hi assentava el barri “sota la bassa del Molí” que, en el moment del Capbreu de 1383, havia ja quedat reduït a vergers i horts, amb poquíssims habitatges.

(després d'haver canviat de direcció, dirigint-se ara, de ponent a llevant), a migjorn, i el paratge avui anomenat Granja d'En Macelis, a llevant, que iniciava un conjunt de territoris que arribaven fins a l'Estany: Rotacàs, Passadora, Cardoneres, Correns, etc.; al nord, el límit coincidiria amb l'actual camí de la Paborderia, encara que no estem segurs si començaria en els inicis del que avui porta el nom de rec Madral⁽⁴⁴⁾ quelcom més al sud d'aquell camí.

L'Horta es dividia en dos sectors: la Coromina major i la menor, separades per un rec. La Coromina major ocupava la porció meridional i, en l'època que estudiem, apareixia com la pròpiament hortícola, amb predomini de parcel·les petites, moltes d'un quartó. Dintre d'ella l'emplaçament de les finques de la meitat sud pot considerar-se gairebé segura, més que les corresponents a l'altra meitat.

La Coromina menor contenia, en general, parcel·les més grans i la majoria es capbrevaven sovint més com a "terres", és a dir, camps cerealícoles.

Moltes d'aquestes parcel·les que en l'època del capbreu de 1383 es contemplaven com a camps, abans havien estat horts: "olim solien ser horts", "antigament hi havia quatre horts", etc.

El rec Distil·lador o Destil·lador, que en el primer tram s'escorria paral·lel al rec dels molins del Comte, després torcia en angle recte i prenent el nom de la Passadora, establia el límit del paratge; més endavant, com hem vist, aquest rec tornava a canviar de nom i, ara amb el de Na Gomarella, finia a l'Estany, a l'altura del cortal Gifreu.

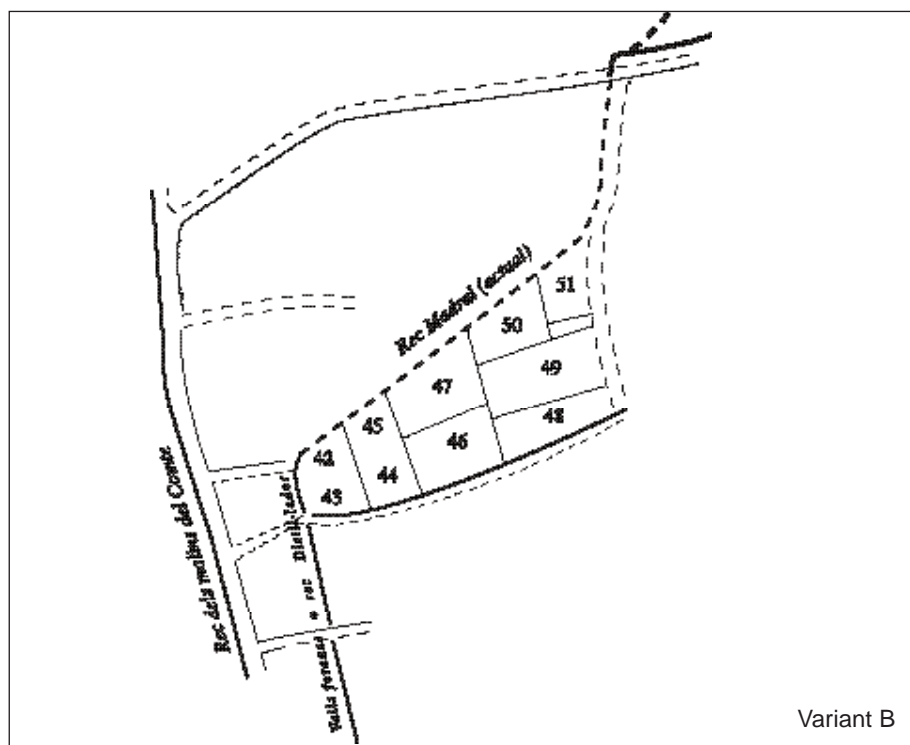
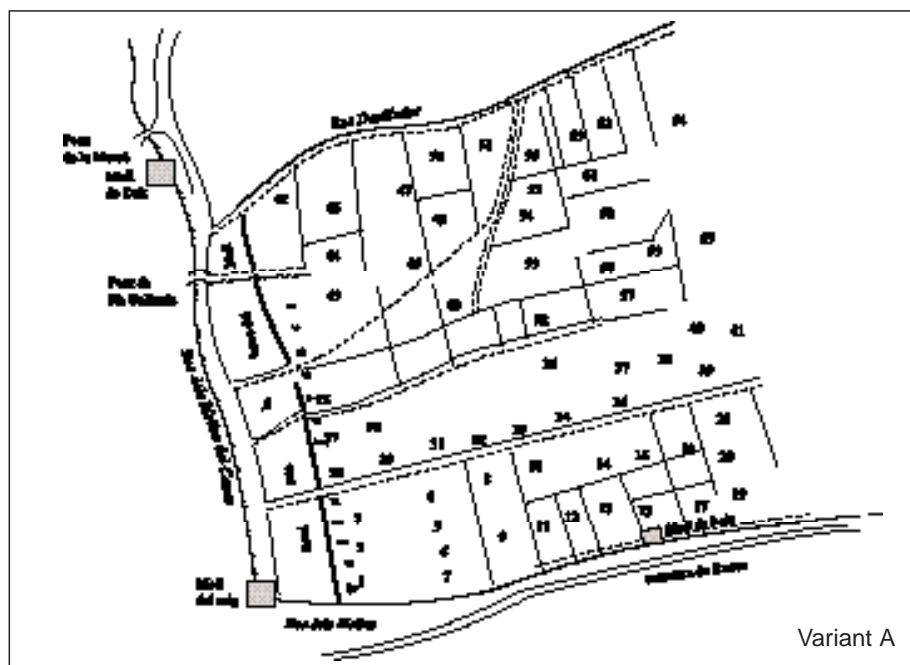
A diferència d'altres àrees territorials de la Canònica, aquí els censos es pagaven gairebé tots en diner, generalment al preu de cinc sous melgoresos per quartó i vint sous per vessana. Com la moneda melgaresa no es popularitza a Catalunya fins al segle XIII, podríem pensar en repartiments tardans o actualitzacions de vells censos en aquella moneda.

Vegem ara el detall de les finques capbrevades:

1. Hort de Bartomeu Dormidor, clergue (sols afrontacions).
2. a. 1389. Hort de Francesca, muller de Joan Cargol, sastre, d'un quartó. Afronta a ponent amb les "valls de la vila, pels quals passa el rec Distil·lador". Cens: sis sous i quatre diners melgoresos.
3. a. 1383. Hort de Guillem Negre "curritor", de 2 1/2 quartons. Cens: dotze sous i vuit diners melgoresos.
4. a. 1383. Hort de Garaua, muller de Bernat Rafel qº, d'un quartó. En 1386 el compra Pere Soldevila. Cens: cinc sous melgoresos.
5. a. 1383. Hort de Pons Seguí (sols afrontacions).
6. a. 1383. Un quartó de terra de Joana, muller de Francesc Pellicer, qº. Cens: dos sous i sis diners melgoresos.
7. a. 1383. Un quartó de terra de Guillem Balle, paraire. A migdia afronta amb el camí (de Roses), rec (del Molí) mediant i a ponent amb terra seva alodial. Cens: dos sous i sis diners melgoresos.⁽⁴⁵⁾

44. Un rec madral és aquell que recull les aigües d'altres recs menors, actuant així com artèria mare. De recs madrals, doncs, n'existeixen diversos.

45. Aquests set horts d'un quartó, o quelcom més, de superfície cada un, per llur situació i extensió total, vindrien a coincidir amb l'actual gran hort d'En Curós, avui de Glòria Compte, sota el pàrquing del Molí o ecofarinera.

Fig. 5. Horta davant Vila o de Santa Maria. Escala original 1:2.000.

8. a. 1383. Hort de Berenguer i Pere Terrades, paraire (sols afrontacions).
9. a. 1383. Hort de Joan Axerrat, paraire, de 1/2 vessana. A migdia afronta amb el "Rec dels molins bladers". Cens: cinc sous melgoresos.
10. a. 1383. Hort de Guillem Boher, hortolà, d'una vessana. Cens: vint sous melgoresos.
11. a. 1383. Hort de Caterina, muller de Joan Hosten, de 1/2 vessana; afronta a migdia amb el "Rec dels molins del Comte". Cens: 10 sous melgoresos.
12. a. 1383. Hort de Pere Trillas "lapicida", d'un quartó. Cens: cinc sous melgoresos. En 1389 passa a Bartomeu Dormidor.
13. a. 1383. Hort de Bartomeu Dormidor, clergue, de 3 quartons; a migdia afronta amb el Rec dels molins bladers i a sol ixent amb l'hort de Marquesa, muller de Joan Giveny, on s'alça el Molí de baix. Cens: quinze sous melgoresos.
14. a. 1383. Hort de Francesc Forn, teixidor (sols afrontacions).
15. a. 1408. Un quartó d'un hort de Guillem Gayris, hortolà, "prop la casa del molí fariner", que es troba a migdia, junt amb la bassa. Abans havia pertanyut a Marquesa, muller de Joan Giveny. Cens: cinc sous melgoresos.
16. a. 1383. Hort en "l'Horta de Santa Maria", d'Angelina, filla de Jaume Casadevall, teixidor i muller de Jaume Gifreu, teixidor, de 2 1/2 vessanes. En 1390 el comprà Joan Bussigues, paraire. Cens: deu sous melgoresos.
17. a. 1383. Hort de Ramon Boter (sols afrontacions).
18. a. 1383. Hort de Bartomeua, muller de Pere Sitjar qº Cens: deu sous melgoresos.
19. a. 1383. Hort d'Arnau Rossinyol, bracer, d'un quartó i mig; a migdia afronta amb el rec del Molí. Cens: deu sous melgoresos.
20. a. 1383. Hort de Guillem Ramon, sastre, d'un quartó. Cens: cinc sous melgoresos.
21. a. 1383. Hort de na Bertrana (sols afrontacions).
22. a. 1383. Hort de Francesc Tauler d'un quartó que, en 1389 passa a Perpinyà Gayrís. A migdia limita amb el rec del Molí, viaró mitjançant. Cens: cinc sous melgoresos.
23. 1383. Hort de Perpinyà Gayris, hortolà, de 2 1/2 vessanes. Cens: cinquanta sous melgoresos.
24. a. 1383. Hort de Berenguer Boris "fabri", qº (sols afrontacions).
25. a. 1383. Hort de na Cavalleria (sols afrontacions).
26. a. 1383. Hort de Francesc Moner, paraire, de 3 quartons; sols la meitat envers migdia pertany a la Canònica. Cens: dotze sous i dos diners melgoresos.
27. a. 1383. Restant meitat de l'hort de Francesc Moner, que posseeix Berenguer Burriana.
28. a. 1383. Hort de Berenguer Burriana, botiguer, d'un quartó i mig; a ponent afronta amb les valls foranes.
29. a. 1383. Terra d'un quartó i mig de Guillem Forner, mercer. Cens: set sous i sis diners melgoresos.
30. a. 1388. Part, envers sol ixent, d'un hort de Francesca, muller de Guillem Bohera, que havia pertanyut a Castelló Ulzina. Cens: tretze diners melgoresos.

31. a. 1383. Hort de Pere Bosch, paraire (sols afrontacions) (?)
32. a. 1383. Joana muller de Joan Bach, paraire, capbreva la meitat d'un quartó i mig de terra; a migdia afronta amb la carrera pública. Cens: tres sous i nou diners.
33. a. 1383. Caterina, muller de Bartomeu Pelegrí, pescador, i filla de Joan Romanyac, també pescador, capbreva la meitat d'un quartó i mig de terra. Cens: tres sous i nou diners melgoresos.
- 34 a. 1383. Hort d'un quartó de Joan Romanyac. Cens: cinc sous melgoresos.
35. a. 1383. Terra o hort d'una vessana de Guillem Boher, hortolà; a migdia afronta amb el camí públic. Cens: vint sous melgoresos.
37. a. 1383. Hort de Pere Traver, hortolà, de prop d'una vessana; a cerç afronta amb el camí públic. Cens: disset sous melgoresos. Abans havia estat d'Arnau Rossinyol, bracer.
38. 1383. Terra de 7 quartons de Pere Vila, hortolà; a migdia i cerç afronta amb camins públics. Cens: trenta-cinc sous melgoresos.
39. a. 1383. Hort d'un quartó, de Guillem Roig; a migdia afronta amb el camí públic. Cens: cinc sous melgoresos.
40. a. 1383. Hort d'un quartó de Pere Geli o Galfí; a cerç afronta amb el camí públic. Cens: cinc sous melgoresos.
41. a. 1383. Hort de Marquesa, muller de Joan Giveny (sols afrontacions).
42. a. 1383. Una vessana de terra d'Arnau Renart, hortolà. La seva ubicació queda aclarada per les afrontacions: a ponent i a cerç amb el rec Distil·lador, que situen el camp o l'hort en l'angle nord-occidental del paratge estudiat, la Coromina. Cens: vint sous melgoresos.
43. a. 1383. Terres en part alodials i en part de domini directe del comte.
44. a. 1383. Un quartó de terra o hort de Pere Comalat, paraire, que a migdia afronta amb el camí públic.
45. a. 1383. Hort de la muller de Joan Castelló, cortaler (sols afrontacions).
46. a. 1383. Hort d'una vessana de Joan Català, pescador; afronta a migdia amb el camí públic. Cens: vint sous melgoresos.
47. a. 1383. Una vessana de terra de Pere Ferrer, agricultor (hi ha un altre Pere Ferrer sastre); afronta a cerç amb el camí públic. Cens: vint sous melgoresos.
48. a. 1383. Una vessana de terra de Joan de Palayrach. Cens: vint sous melgoresos.
49. a. 1383. Hort de 3 quartons d'Arnau Renart, hortolà. Cens: quinze sous melgoresos.
50. a. 1383. Tres quartons de terra de Mateu Moner, paraire; a cerç afronta amb el "rec". Cens: dotze sous melgoresos.
51. a. 1383. Terra d'un quartó i mig de Pere Viert als Perrin, carreter, a cerç afronta amb "rec". Cens: set sous i sis diners.
52. a. 1383. Ramona, muller de Francesc Jordà, que capbreva mitja vessana de terra; a sol ixent i migdia afronta amb camins públics.
53. a. 1383. Arnau Rossinyol capbreva una vessana; a ponent afronta amb un viaró. Cens: vint sous melgoresos.

54. a. 1383. Hort d'un quartó de Joan Marsella, traginer. Cens: cinc sous melgoresos.

55. a. 1383. Terra de na Bosqueta (sols afrontacions).

56. a. 1383. Una vessana de terra de Pere Comalat, paraire; afronta a cerç amb el camí públic. Cens: vint sous melgoresos.

57. a. 1383. Hort de dos quartons de Joana, muller de Joan Ledas, hortolà, a migdia afronta amb el camí públic i a llevant i ponent amb viarons. Cens: deu sous melgoresos.

58. a. 1383. Hort d'un quartó, de Margarida, muller de Joan de Grifol, pescador. Cens: cinc sous melgoresos.

59. a. 1383. Hort d'un quartó de Caterina, muller de Bartomeu Sala, que, a llevant, afronta amb el camí. Cens: cinc sous melgoresos.

60. a. 1383. Terra de 2 quartons de Joan Balle. Cens: deu sous melgoresos.

61. a. 1383. Dues feixes de terra de Pere Albanell, de tinença cada una mitja vessana. Cens: divuit sous i nou diners.

62. a. 1383. Terra de mitja vessana de la muller de Joan Llorens; traginer; a cerç afronta amb camí públic. Cens: vuit sous i nou diners melg.

63. a. 1383. Terra de mitja vessana de Maria, muller de Guillem Correia, barreter, q^o; a cerç afronta amb rec Destillador. Cens: deu sous melgoresos.

64. 1383. Terra de Joan Martí, traginer, (sols afrontacions).

Del Pla davant Vila a l'Estany

De l'aurèola hortícola a l'Estany es perllonga una extensa planura, ocupada probablement per les aigües llacunoses fins a l'etapa de rompudes de l'edat mitjana central, però que en temps del capbreu de 1383 concentrava una altra de les àrees on els dominis de la Canònica omplien una major superfície.

Aquest territori es dividia en dues faixes allargades de ponent a llevant: l'emplaçada més al sud rebia el nom de Pla davant Vila i s'expandia des de la granja d'En Macelis fins als Salins (recordeu que en temps del capbreu no es coneixien cap dels dos noms). La més septentrinal abraçava diversos paratges: Balella, Rotacàs, la Passadora, Cardonerres, Corrents i Cors.⁽⁴⁶⁾

S'ha de tenir en compte que aquesta extensa zona, en l'època del capbreu, presentava una disposició topogràfica i paisatgística diferent de la que adquiriria a partir de la desviació de la Muga vers la Mugueta, en el segle XVII. Si bé algunes avingudes del riu haurien donat lloc a la formació de "llaunes" o braços morts, com encara ho mostraven mapes posteriors,⁽⁴⁷⁾ el

46. És curiós comprovar com dos dels anteriors topònims –Cardonerres i Rotacàs– es repeteixen a les Gavarres (MALLORQUÍ, Elvis, *Les Gavarres a l'Edat Mitjana. Poblament i societat d'un macís del nord-est català*, Girona C.C.G. Ed. A. 2000).

47. Reproduït en RIBAS, P., *Atles de Castelló d'Empúries. Segles XVII al XVIII*. Ajunt. de Castelló d'Emp., 2000.

Es tracta d'un mapa sense títol, insert en la "Causa Decimal", de la meitat del segle XVIII on es poden resseguir les mencionades lleres abandonades, una de les quals porta la significativa llegenda: "Alveo de altres trencs feya la Muga".

desviament intencionat del segle XVII, malgrat aprofitar en gran part algunes de les lleres abandonades, afectà terres de cultiu del patrimoni de la Canònica i d'altra gent, com el cortal Gifreu (quan la desviació, cortal Grimall). Tant és així que en la capbreuació d'un camp, s'anota marginalment en el "Calendari": "se creu ocupa la Muga".

Per un millor ordenament de l'àrea la dividirem en tres sectors: a) el bloc principal, que té com a centre el Pla davant Vila, pròpiament dit; b) les capbreuacions al voltant dels cortals Gifreu, i c) les situades a frec de la carretera o camí de Roses, des del planiol de Sant Francesc als Salins.

a) El sector central del Pla davant Vila

El Pla davant Vila sorgeix com un terme poc precís i definit, abraçant diferents paratges més puntuals: "en el Pla davant vila, lloc dit Passadora"; "Pla davant vila, lloc dit Cardoneres", etc.

L'eix del sector el constituïa el rec de la Passadora - Na Gomarella, a cada banda del qual s'organitzaven la major part de les finques capbreuades. Inclou els paratges de Balella, Rotacàs, la Passadora i part de Cardoneres. Per la fixació de l'anterior eix, avui desaparegut, he tingut presents els mapes del Capítol del segle XVIII.

A continuació segueix la descripció de les finques capbreuades i limítrofes:

1. a. 1383. Mitja vessana de terra en el Pla davant Vila, de Pere Conquell; paraire; a migjorn, ponent i cerç afronta amb vies públiques. Cens: dotze diners melgoresos.

2. a. 1383. Terra de 7 quartons en el Pla davant Vila, de Guillem Sabrer. Cens: una mitgera d'ordi i quatre diners melgoresos.

3. a. 1383. Restant terra de Guillem Sabrer (sols afrontacions).

4. a. 1383. Dues vessanes de terra en el lloc de Cardoneres, de Joan Borrell, mercer. Cens: quatre sous melgoresos.

5. a. 1383. Terra de Bernat de Treballs, q^o (sols afrontacions).

6. a. 1383. Camp de 4 vessanes en el pla de Cardoneres, de Pere Albanell. Cens: quatre sous i quatre diners, més tres mitgeres i una quartera d'ordi.

7. a. 1383. Terra de Joan Borrell, separada de l'anterior per un viaró (sols afrontacions).

8. a. 1384. Camp de 6 vessanes, en la Passadora, de Joan de Vilar, paraire. A migdia afronta amb la via pública i a cerç amb el rec. La finca es troba travessada per un viaró. Cens: per 3 vessanes, quatre sous; per 2 vessanes 2 1/2 sous melgoresos i per la resta no paga res.

9. a. 1383. Una vessana de les dues que posseeix en la Passadora, Pere Albanell. A sol ixent afronta en altra terra seva que té pel Temple, a migdia en la restant vessana alodial i a cerç amb el rec de la Passadora. Cens: una mitgera d'ordi.

10. a. 1383. Restant alodial de Pere Albanell (sols afronta).

11. a. 1383. Altra vessana de Pere Albanell, que té pel Temple (sols afrontacions).

12. a. 1407. Sanxa, muller de Pere de Treballs, que capbreua 3 vessanes d'un camp d'11, en el Pla davant Vila. Cens: sis sous melgoresos.

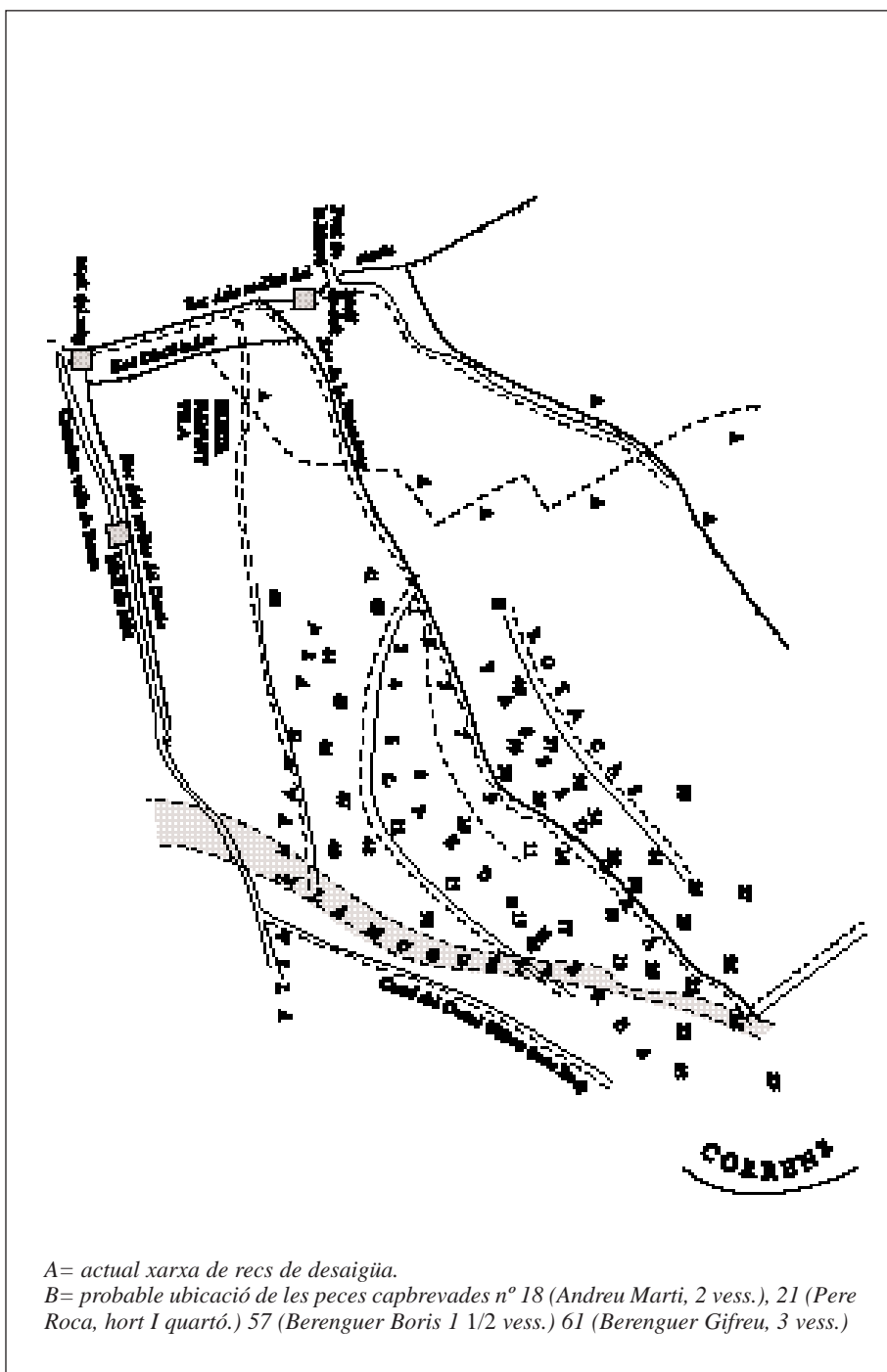

Fig. 6. Possessions de la Canònica a cada banda de l'eix rec de la Passadora-rec de na Gomarella. Escala original 1:5.000.

13. a. 1407. Restant terra del camp de Sanxa.
14. a. 1407. Terra de la muller de Bernat Ricard (sols afrontacions).
15. a. 1383. Camp de 5 vessanes en el lloc de Cardoneres, de Pere Albanell, de les quals 4 per la Pabordia. Cens: tres sous melgoresos i dues mitgeres d'ordi.
16. a. 1383. Una vessana de Pere Albanell, que té pel Temple (sols afrontacions).
17. a. 1384. Dues vessanes de terra a Cardoneres que capbreva Guilleuma, tutora de Guillem Gifreu, son fill; a cerç afronta amb un prat de la seva propietat. Cens: dos sous melgoresos.
18. a. 1384. Prat de Guillem Gifreu (sols afrontacions).
19. a. 1384. Terra de Guillem Gifreu; fou de Pere Laquet (sols afrontacions).
20. a. 1383. Terra de Berenguer Gifreu, cortaler, (sols afrontacions).
21. a. 1383. Una vessana, en la Passadora, de Joan Benet, sabater. Cens: dos sous i sis diners melgoresos.
22. a. 1383. Un camp de 2 1/2 vessanes, en la Passadora, de Pere Albanell, de les quals 2 són de la Pabordia. Cens: tres sous melgoresos.
23. a. 1383. Restant 1/2 vessana de Pere Albanell (sols afrontacions).
24. a. 1383. Terra de 2 vessanes i 1 quartó, a la Passadora, de Guillem Forn. Cens dos sous i sis diners melgoresos.
25. a. 1383. Terra de Pere Albanell (sols afrontacions).
26. a. 1383. Camp de quatre vessanes, en els Corrents, de Nicolaua, muller de Bernat Domènec, agricultor; sols una vessana es té per la Pabordia.
27. a. 1383. Terra de na Vidala (sols afrontacions).
28. a. 1383. Terra de 2 vessanes, a la Passadora, de Guillem Gifreu. Cens: sis diners melgoresos.
29. a. 1383. Meitat d'una vessana en el pla de Rotacàs, de Bartomeua, muller de Joan Buldó, "scriptor". Cens: tretze diners i una malla melgoresa.
30. a. 1383. Terra del benefici d'Huguet Bou (sols afrontacions).
31. a. 1383. Terra de Coloma, muller de Jaume Duran (sols afrontacions).
32. a. 1407. Camp de 2 1/2 vessana de Sanxa, muller de Pere de Treballs qº; a migdia afronta amb camí, mitjançant rec de na Gomarella. Cens i delme: nou mitgeres d'ordi i dues mitgeres als domers.
33. a. 1407. Terra de Bernat Borrell (sols afrontacions).
34. a. 1407. Terra muller Jaume Gifreu (sols afrontacions).
35. a. 1383. Terra de l'hereu de Guillem Gifreu (sols afrontacions).
36. a. 1383. Una vessana de terra en el Pla davant Vila, de Bartomeu d'Olm. Cens: una mitgera d'ordi.
37. a. 1283. Una vessana de terra en el Pla de Rotacàs, de Berenguer Riba. Cens: una mitgera d'ordi i mig delme a la Pabordia.
38. a. 1383. Terra de Berenguer Egidi o Gil, teixidor (sols afrontacions).
39. a. 1383. Quatre vessanes d'un camp, en el Pla davant Vila, de Marc Moner, paraire; a migdia afrontacions amb el rec Distillador.
40. a. 1383. Terra de Bernat de Treballs (sols afrontacions).
41. a. 1383. Terra d'Ermesindis, muller de Guillem de Canonges (sols afrontacions).

42. a. 1383. Terra de Pere de Bassó, clergue i jurista (sols afrontacions).
43. a. 1383. Camp de 4 vessanes de Ramon Bussigues, notari, de les quals les 2 de migjorn són de la Canònica. Cens: quatre sous i quatre diners melgoresos.
44. a. 1383. Camp de 2 vessanes en el Pla davant Vila, de Ramon Metge, barreter, de les quals una té per la Canònica i l'altra pel prior de Sant Tomàs. Cens: una mitgera d'ordi.
45. a. 1383. Una vessana de Ramón Metge, que té pel prior de St. Tomàs (sols afrontacions).
46. a. 1383. Camp de 7 1/2 vessanes, en el Pla davant vila, del jueu Deulosal de Melgar. Cens: set mitgeres d'ordi i sis sous melgoresos.
47. a. 1383. Camp de 4 vessanes en el Pla de Vila, de Brunisenda, muller de Jofre Guilló q^o Cens: setze mitgeres d'ordi, més dues mitgeres per delme i dues per primícia.
48. a. 1383. Terra de Bernat de Treballs (sols afrontacions).
49. a. 1383. Terra de Nicolau Bastos, de Palau-saverdera (sols afrontacions).
50. a. 1384. Dues vessanes de terra en el Pla davant Vila, de Berenguer Gifreu.

b) Els cortals Gifreu

El nord-est del Pla davant Vila comprenia els paratges de Cardoneres, Correns o Corrents i Cors i es trobava limitat pels aigualleixos que vorejaven l'estany de Castelló. Una carretera pública, de direcció sud-oest nord-est, que arribava fins a l'Estany mateix, actuava d'eix viari principal i probablement correspondria al camí que avui, des de la carretera vella de Roses, es dirigeix a can Bec.

Aleshores la major part del sector es trobava ocupat pels cortals dels germans Gifreu, Guillem i Berenguer, el primer al nord de la citada via i el segon al sud, si bé el rem del darrer, quant a terres de la Canònica, disposava de major superfície, ja que, a més de les corresponents al cortical, podia comptar amb camps a la resta del Pla davant Vila i fins i tot en altres llocs del terme.

No coneixem l'extensió de cada una de les explotacions agràries, però sí que sabem que ambdues disposaven de considerables porcions de "madaleixos", "salats" i closes, a més dels corresponents horts i eres, que trobem en tots els cortals.

A la banda nord del cortical de Guillem Gifreu anava a desaiguar el rec de Na Gomarella, més o menys en l'indret conegut més tard, en el segle XVII, quan la desviació de la nova Muga, com "bosc de Grimall".

Les finques del sector són:

1. a. 1384. Vint vessanes de terra dita "madaleixos" de Guilleuma, muller de Guillem Gifreu q^o i tutora de son fill Guillem. A sol ixent i nord afronta amb l'Estany. I a migdia amb la carretera. Cens: cinc mitgeres d'ordi; la meitat el paga son cunyat Berenguer.
2. a. 1384. Quadró de Guillem Gifreu (sols afrontacions).

3. a. 1384. Terra de Guillem Gifreu (sols afrontacions).
4. a. 1384. Hort i era contigus, de 2 vessanes; a migjorn afronta amb la carretera. Cens: set mitgera d'ordi.
5. a. 1384. Una vessana de terra, per llevant contigua al cortal; a migdia afronta amb la carretera. Cens: una mitgera d'ordi.
6. a. 1384. Camp de Guillem Gifreu, de la Pabordia, (sols afrontacions).
7. a. 1384. Camp de Guillem Gifreu, de la Caritat, (sols afrontacions).
8. a. 1384. Cortal de Berenguer Gifreu, que fou de Pere Burgues i després de Castelló Gomir, amb l'hort i altres possessions a ell adjacents. A sol ixent afronta amb l'Estany i a migdia amb les seves closes que foren d'Arnau Boris i de la seva muller Maria. Cens: vuit mesures d'ordi.

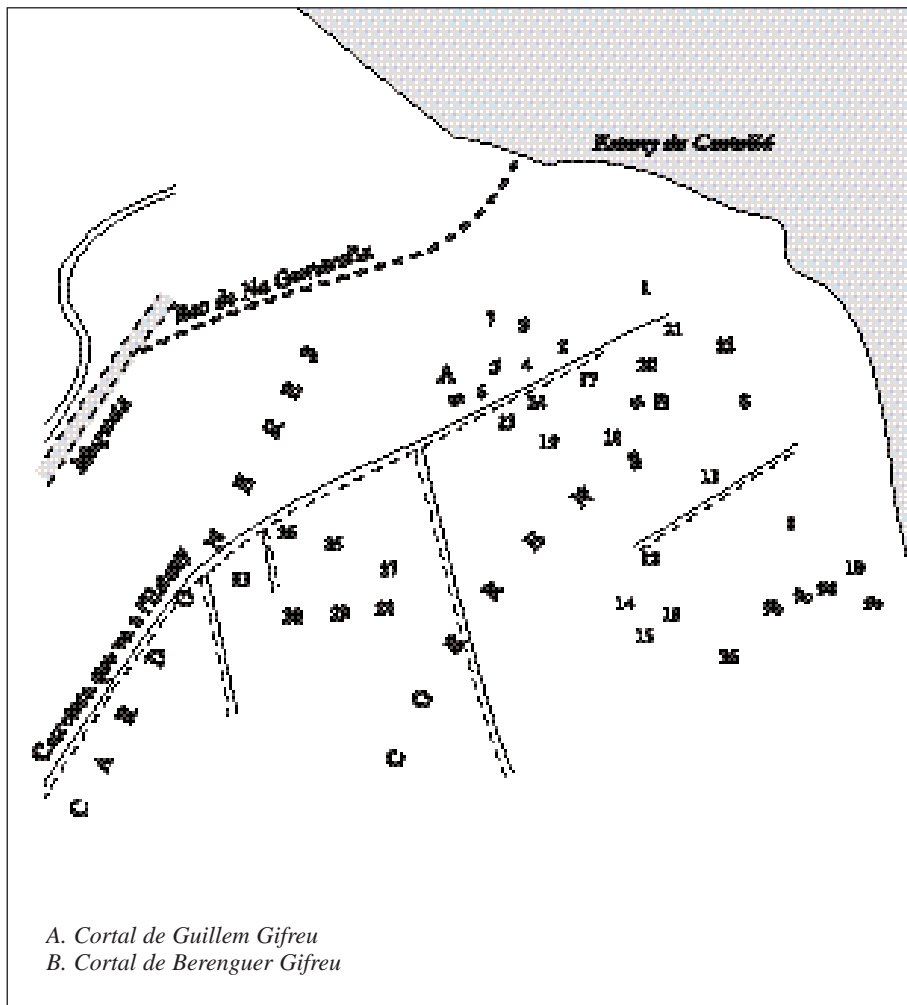

Fig. 7. Els cortals dels germans Gifreu. Escala original 1:5.000.

9. a. 1384. Una vessana de terra, que fou de Pere Burgues, i totes les terres i closes que abans, en part, es cultivaven. A sol ixent afronta amb l'Estany i a cerç amb el camí o "carrera". Cens: una quarta part de l'esplet.

9. b. a. 1384. Feixa de Berenguer Gifreu, que fou d'En Sagué Capó (sols afrontacions).

9. c. a. 1384. Terra seva, que fou d'En Santpere (sols afrontacions).

9. d. a. 1384. Terra seva que fou de Bernat Compte (sols afrontacions).

10. a. 1384. Una i mitja vessana de terra que Berenguer Gifreu té pel Temple i afronta a sol ixent amb l'Estany, (sols afrontacions).

11. a. 1384. Dues vessanes de "salats" de Berenguer Gifreu, prop del seu cortal, que foren de Berenguer Crivit. Cens: una mitgera d'ordi.

12. a. 1384. Dues vessanes de "salats" de Berenguer Gifreu; a cerç afronta amb el camí. Cens: una quarta part de la collita.

13. a. 1384. Una vessana de terra de Berenguer Gifreu, que fou d'Ermesindis, muller d'Arnau Garavillas. Cens: dotze diners melgoresos.

14. a. 1384. Terra de Berenguer Gifreu, que fou d'En Massot, saliner, (sols afrontacions).

15. a. 1384. Terra de Berenguer Gifreu, que fou d'En Assalit (sols afrontacions).

16. a. 1384. Camp de Santa Margarida (sols afrontacions).

17. a. 1384. Un quadró de 1/2 vessana de Berenguer Gifreu, que fou de Bernat de Canelles. Cens: dotze diners melgoresos.

18. a. 1384. Dues vessanes de terra de Berenguer Gifreu, que foren de Pere Burgues; afronta a sol ixent amb son cortal. Cens: dos sous.

19. a. 1384. Camp que fou d'En Rabassa (sols afrontacions).

20. a. 1384. Mitja vessana de terra de Berenguer Gifreu. A llevant afronta amb terra que havia estat hort.

21. a. 1384. Hort antic del cortal de Berenguer Gifreu.

22. a. 1384. Quatre vessanes de terra de Berenguer Gifreu, que foren de Bernat Vidal. Cens: tres mitgeres d'ordi.

23. a. 1384. Una i mitja vessana, que forma part d'un camp de Berenguer Gifreu; a cerç afronta, "amb la carretera que va a l'Estany", al nord de la qual s'hi troba la "trilla" de l'hereu de Guillem Gifreu. Cens: una mitgera d'ordi.

24. a. 1384. Mitja vessana d'un camp de Berenguer Gifreu. Cens: una mitgera d'ordi.

25. a. 1384. Una i mitja vessana d'un camp de 3 de Berenguer Gifreu. Cens: una quartera d'ordi.

26. a. 1384. L'altra vessana i mitja del camp anterior, propietat de Nadal Comes, fuster. Cens: una quartera d'ordi que, amb l'anterior, suma una mitgera, cànon corresponent a tot el camp.

27. a. 1384. Terra de Joan Soler, teixidor, (sols afrontacions).

28. a. 1384. Id. d'En Buxeda (id. id.).

29. a. 1384. Id. de Berenguer Terrades (id. id.).

30. a. 1384. Id. d'En Puig (id. id.).

31. a. 1384. Id de l'hereu de Castelló Botas (id. id.).

c) Camí de Roses

Sota aquesta denominació integrem dos conjunts de finques situades totes a tocar la carretera –o una de les carreteres– de Roses, un d'ells vora la vila, en el planiol de Sant Francesc, i els altres més cap a llevant, en l'actual pla de Roses.

El primer se situa al costat mateix del convent franciscà, en el planiol del seu nom i a continuació del barri estudiat en la primera part d'aquest treball.

El nom de “pla de Roses” no es troba en el capbreu de 1383 sinó en el “Calendaris” de 1632, en algun dels comentaris marginals posteriors de final del segle XVIII o principis del XIX.

En el capbreu original, la majoria de les finques capbrevades es consideren formant part del Pla davant Vila que, com hem vist, abraça un extens rodal, i una d'elles, la més gran, en el pla de Corrents.

A part de la superfície semblant i els límits comuns, l'emplaçament del dit bloc de cinc finques ve determinat per llur contacte amb un camí, probablement el de Roses, confirmat per una nota marginal del “Comentaris” (“pla de Roses”).

Quant a la finca de major extensió, mentre el Calendaris la situa “al camí de Rosas, cerca los Salins”, el capbreu original la limita per la banda nord en els “Salats”, per tant, ja en els marges llacunosos.

Vegem les capbrevacions

1. a. 1383. Verger de Castelló Pere, prop el convent de frares menors, en el Pla davant Vila. Cens: cinc sou melgoresos.

2. a. 1383. Hort major dels frares franciscans (sols afrontacions).

3. a. 1283. Hort de dits frares, fou de Ramon Pere (sols afrontacions).

4. a. 1383. Terra de 3 quartons de Joan Pellicer; blanquer, a migdia afronta amb el carrer públic. Cens: divuit diners.

5. a. 1383. Una vessana de terra de Joan Marsella; tragner, a migdia afronta amb el carrer públic. Cens: tres mitgeres i un quarter d'ordi.

6. a. 1383. Una vessana de terra de Bernat March, pare i administrador de son fill Bernat. Cens: tres quarteres d'ordi.

7. a. 1383. Joana, muller de Joan Ledas, hortolà, capbreva una vessana de terra; a migdia afronta amb el carrer públic. Cens: vint diners melgoresos.

8. a. 1383. Una vessana de terra de Francesc Vaiol; paraire, a migdia afronta amb el carrer públic. Cens: tres quarteres d'ordi.

9. a. 1383. Terra de Nicolaua, muller Francesc Vaiol (sols afrontacions).

10. a. 1393. Terra muller Pere Ramón qº, als. Portaguix (sols afrontacions).

11. a. 1383. Mitja vessana de Pere Bartomeu “envers migdia d'aquella terra que te al Pla davant vila”. Cens: una quartera d'ordi.

12. a. 1407. Sanxa, muller de Pere de Treballs, que capbreva 4 vessanes de terra que foren de Bernat Forner, en el pla de Correns; a cerç limita amb els “Salats”. Cens: vuit mitgeres d'ordi, per mig delme i altres drets.

13. a. 1407. Terra de Pere Gifreu, que fou d'En Jordi i d'En Bou (sols afrontacions).

14. a. 1407. Terra de les monges de Sta. Margarida, residents en la capella de Sant Marc (sols afrontacions).

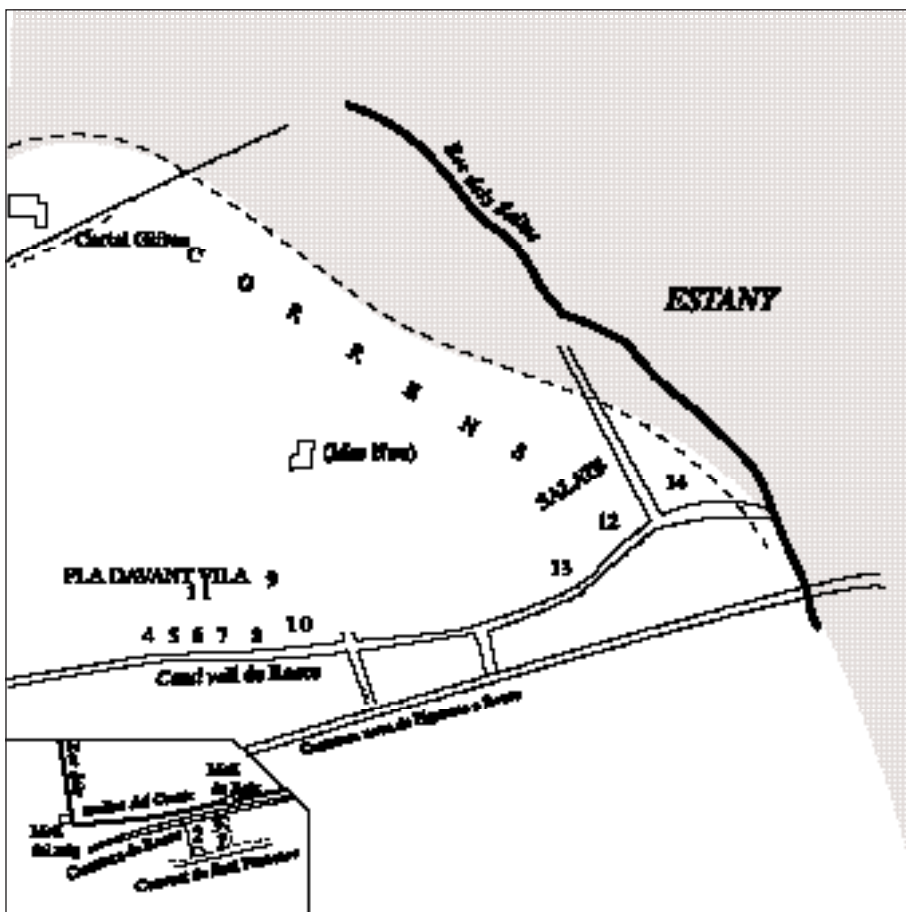

Fig. 8. Camí de Roses. Escala original 1:5.000.

El rec dels Salins és posterior al Capbreu de 1383, ocupat per les aigües de l'Estany

Per aquests indrets hem d'encabir també la finca núm. 55 del capbreu de 1383, propietat de Salvadora, muller de Pere Cerola, de 2 vessanes, al Pla davant Vila “prop al cortal o cases que fou d'En Massanes” i que mentre a cerç i migjorn afronta amb carreres públiques, (una d'elles la de Roses?), a ponent ho fa amb el dit cortal i les seves terres.

Pla de les Trilletes, de Matamala i de Cors o Corts

El pla de les Trilletes es troba ben delimitat en les anotacions marginals del “Calendaris”, però també en el mateix capbreu original de 1383, en les afrontacions d'algunes de les finques capbrevades.

S'estenia des de la carretera de Roses, paral·lela, en el primer tram, al rec dels molins del Comte, al nord; fins al llit de la Muga actual, al sud; i des del planiol de Sant Francesc, a ponent, al paratge de Matamala, a llevant.

El darrer arribava fins al que més tard serà el rec dels Salins i limitava, al nord, amb el lloc de Cors (seria el mateix Corrents?) i al sud amb el curs de la Muga, a continuació de les Trilletes.

Les possessions de la Canònica en aquests contorns se situen en la franja meridional dels dos paratges, prop de la Muga, encara que presenten més relacions i analogies amb les terres del sud del riu.

De les finques capbrevades en les Trilletes hi ha un grup força ben identificat per la finca corresponent a Antoni Riba, en la qual s'indica el límit meridional "en la ribera de la Muga, mitjançant la carretera que va a mar", el de ponent en dita ribera, mitjançant l'anterior camí i a cerç "en la carretera que antigament anava a Roses".

Un segon grup es troba en el pla de Matamala i ve reconegut per les al·lusions a la Muga del capbreu, així com la nota del "Calendaris": "vuy Muxó, lo cortal llebrer".

Del tercer grup, que abraça les capbrevacions de la núm. 1 a la núm. 11, els únics punts de referència són els camins; per això la localització en el mapa resulta més problemàtica.

Les finques són les següents:

1. a. 1383. Terra de tres vessanes, al pla de les Trilletes, de Marta, muller de Pere Terrades, paraire; afronta a llevant i migjorn en carreres públiques i a cerç en un camí. Cens: tres sous melgoresos.

2. a. 1383. Una vessana propietat de l'anterior (sols afrontacions).

3. a. 1383. Hort d'En Carreras (sols afrontacions).

4. a. 1383. Una vessana de terra, al pla de les Trilletes, d'Andreu Martí, traginer; a migjorn i ponent afronta amb carreres públiques. En 1389 passa a Joan de Nagella, baster. Cens: quinze diners melgoresos.

5. a. 1383. Terra de Guillem Julià, traginer, (sols afrontacions).

6. a. 1409. Terra de Pere Castelló (sols afrontacions).

7. a. 1383. Camp de 2 vessanes de Pere Riba, agricultor, al pla de les Trilletes, de les quals una es capbreva per la Canònica. En 1409 passa a Joan Trial, paraire, i Esteve Riba. Cens: dos sous i nou diners melgoresos.

8. a. 1383. Arnau Renart, hortolà, capbreva la meitat d'un camp de 3 vessanes, que fou de Berenguer Gifreu, cortaler, al pla de les Trilletes. Cens: dos sous i nou diners.

9. a. 1383. Terra de Pere Dormidor (sols afrontacions).

10. a. 1383. id. d'Arnau Renart (id. id.).

11. a. 1383. id. de Francesc Garriga, espaser (id. id.).

12. a. 1383. Antoni Riba capbreva 3 vessanes d'un camp seu de major tinença, a les Trilletes; a migjorn i ponent afronta amb la ribera de la Muga, mitjançant el camí que va a mar, mentre que a cerç ho fa amb la carretera que antigament conduïa a Roses. Cens: tres sous melgoresos. En 1389 passa a Joan de Nagella.

13. a. 1383. Terra de la Comunitat (sols afrontacions).

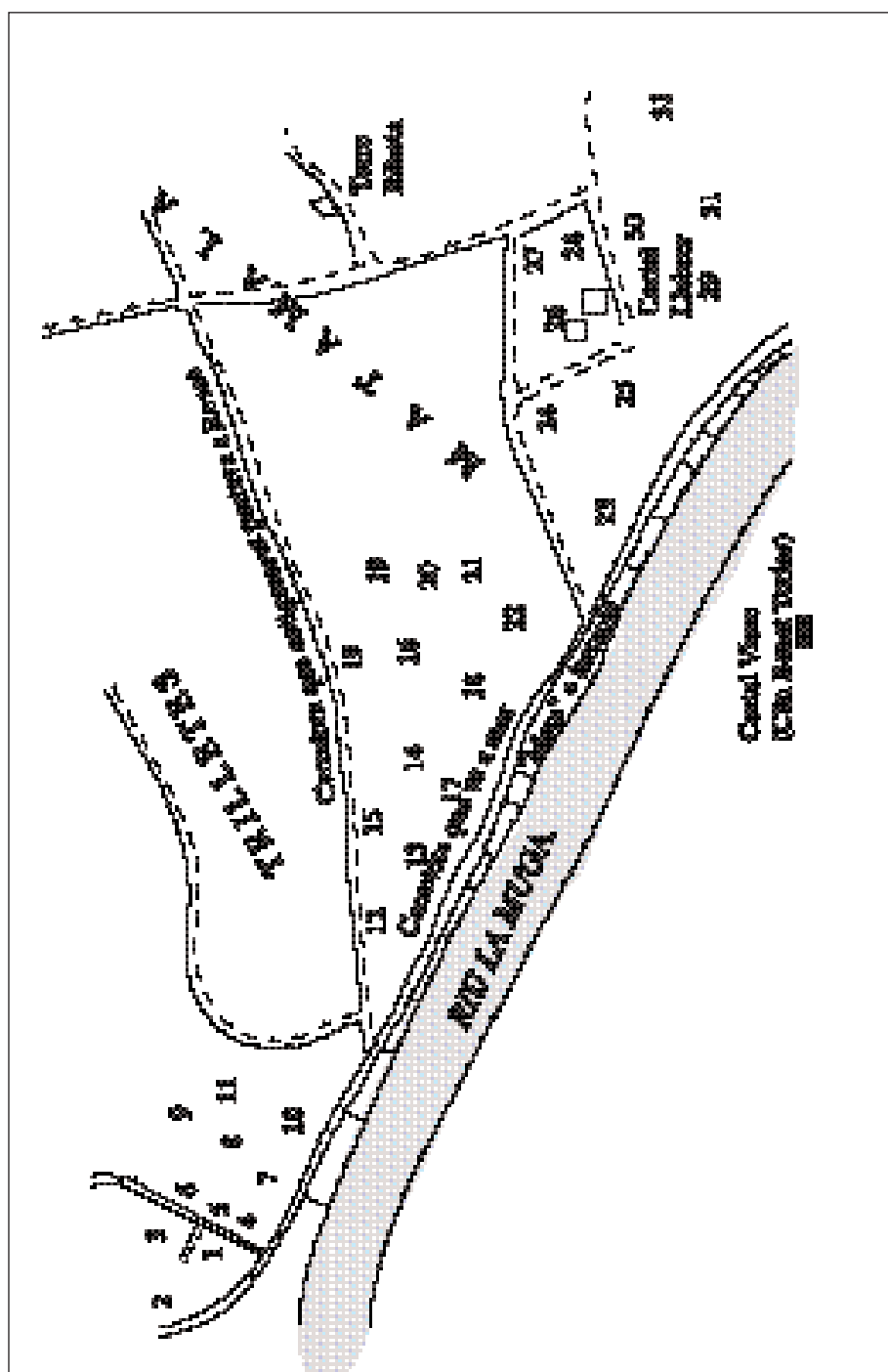

Fig. 9. Pla de les Trilletes i pla de Matamala. Escala original 1:5.000.

14. a. 1383. Jaspert Llop, fuster, capbreva una vessana d'un camp seu de dues, en el pla de les Trilletes. En 1407 apareix com a propietat de Pere Ancell, i en 1412, de Francesc Jaume. Cens: dotze diners melgoresos.

15. a. 1383. Terra de Jaspert Llop, que té per la Caritat (sols afrontacions).

16. a. 1383. Joan Domingo o Domènec capbreva un camp de 7 quartons en el pla de Matamala. Cens: dues mitgera i una quartera d'ordi.

17. a. 1383. Terra de Pere Truan o Truany, "pictanerius" (sols afrontacions).

18. a. 1407. Deulosal, jueu, reconeix una terra de 6 quartons, en el pla de les Trilletes.

19. a. 1383. Terra de Guillem de Majorica, notari, de Barcelona (sols afrontacions).

20. a. 1383. Terra de l'Hospital dels pobres (sols afrontacions).

21. a. 1363. id. de Joana de Pomés (id id.).

22. a. 1407. id. de Pons Scarré, cortaler o propietari d'un cortal (id. id.).

23. a. 1384. Camp de 3 1/2 vessanes de Guillem Pagès, cortaler, en el pla de Matamala, que havia estat de Garaua, muller de Pere Serradell on antigament s'hi trobava el cortal de Pere Amorós; afronta a ponent amb la ribera de la Muga, mitjançant camí. Cens: deu sous melgoresos.

24. a. 1384. Quadró que Guillem Pagès té per la Caritat (sols afrontacions).

25. a. 1384. Terra de Guillem Pagès té per l'abat de Roses i Joana de Pomés (id. id.).

26. a. 1384. Id del cortal de Guillem Pagès (id. id.).

27. a. 1384. Camp de 2 1/2 vessanes en el pla de Matamala, de Guillem Pagès que, a llevant i ponent, afronta amb terres del seu cortal. Cens: dos sous melgoresos.

28. a. 1384. Era del mateix cortal, que fou de Garaua, filla de Berenguer Berga (sols afrontacions).

29. a. 1384. Terra de Joan d'Alba (sols afrontacions).

30. a. 1384. Camp de 1 1/2 vessanes en el pla de Matamala, també de Garaua. Cens: vuit diners melgoresos.

31. 1384. Terra de Miquel Simon, carreter, (sols afrontacions).

Al sud de la Muga

Els emplaçaments cartogràfics de les finques capbrevades en el sector sud de la Muga és més insegur que el septentrional per la quasi carència de referents topogràfics coneguts. Mentre en el nord disposem d'uns punts bàsics (recs del Molí, de Maldiner, de la Passadora i Gomarella, molins bladers, cortal Gifreu, etc.), en el sud, si exceptuem la riba dreta de la Muga, els únics mollons són els camins i els cortals. Però d'aquests en coneixem el nom dels cortalers, no en canvi el dels cortals corresponents, dels quals sols sabem el paratge on es troben. L'única ajuda prové de les notes marginals tantes vegades mencionades, molt més acostades que nosaltres al capbreu original, però suficientment allunyades perquè no ens en puguem refiar massa.

a) Pla del Llonguell

El pla del Llonguell es troba immediatament a la banda dreta de la Muga, en la part mitjana del tram final i es dividia en Llonguell menor, més al nord-oest, i Llonguell major, més tirant cap a mar.

Dintre del primer podem donar com a molt probable l'emplaçament del bloc de peces capbrevades corresponents als núm. 2, 3 i 8 del capbreu, amb les afrontacions, que equivalen a les peces 1 a 8 del mapa. La fita que ens serveix de pauta és la peça 2, que limita a llevant amb la Muga, mitjançant viaró i mota.

Més dubtosa apareix la finca 15 del capbreu (núm. 9, 10, 11, 12 i 13 del mapa), que tant podria estar en l'indret on l'hem col·locada com més al sud, junt al bloc del propietari Scarré. El tercer conjunt correspon a un sol capbrevador, Pons Scarré o Escarré i es troba ben senyalat pel límit oriental de la Muga; les terres capbrevades formen part d'un cortical, que podria ser el Viure (can Benet Túries) o el Roger (can Diego Túries), més cap a la platja. La dita pertinença sembla confirmada per dues anotacions del "Calendaris": una, la més antiga, de 1632, diu: "tenet pupilla Ponsa dels cortals" i, més avall, "Rocas". La més recent registra: "Moxó, cortical Roger".

Dues altres, la 18 i la 19 del capbreu, declarades pels procuradors i comanador de l'Hospital de pobres de Castelló, són de més difícil interpretació. És més, en una d'elles, la 19, s'afirma: "dita terra es de la part de cerç del cortical del dit Hospital" el que ens fa suposar que, en el moment del capbreu, la institució benèfica disposava aquí d'un mas propi. Sembla confirmar-ho el fet que la propietat del cortical Torre de l'Hospital, prop de la carretera de Sant Pere Pescador, sorgeix com una donació posterior, el llegat Lluch, del segle XVI. En aquest cas aquell vell cortical de l'Hospital podria correspondre al cortical Castellar (mas Comas) o al Roger (mas Diego Túries). El que sembla clar és el domini, en aquest sector, de dos grans propietaris: Pons Scarré i l'Hospital de pobres de Castelló, cada un d'ells possessors d'un cortical.

La relació dels capbrevants més identificable és la següent:

1. a. 1383. Una vessana de terra de Guillem Mora, sabater, que afronta a llevant amb les motes de la ribera, viaró mitjançant ("in motis Ripariae, mediante viarono"). Cens: dues mitgeres d'ordi.

2. a. 1383. Terra d'En Bou, pergaminer, (sols afrontacions).

3. a. 1383. Terra de la muller de Bernat de Pomés qº (sols afrontacions).

4. a. 1383. Cinc quartons de terra de Margarida, muller de Bernat Martí, paraire. Cens: vuit(?) diners melgoresos.

5. a. 1383. Terra de Ramon de Roses (sols afrontacions).

6. a. 1383. Terra de Jaume Font (sols afrontacions).

7. a. 1383. Terra de 3 quartons de Francesca, muller de Pere Maurici, taberner. Cens: una quartera d'ordi.

8. a. 1383. Terra de la muller d'En Nadal (sols afrontacions).

9. a. 1407. Camp de 4 vessanes de Pons Scarré, cortaler o propietari d'un cortical. Cens: sis sous melgoresos.

10. a. 1407. Terra de l'anterior (sols afrontacions).

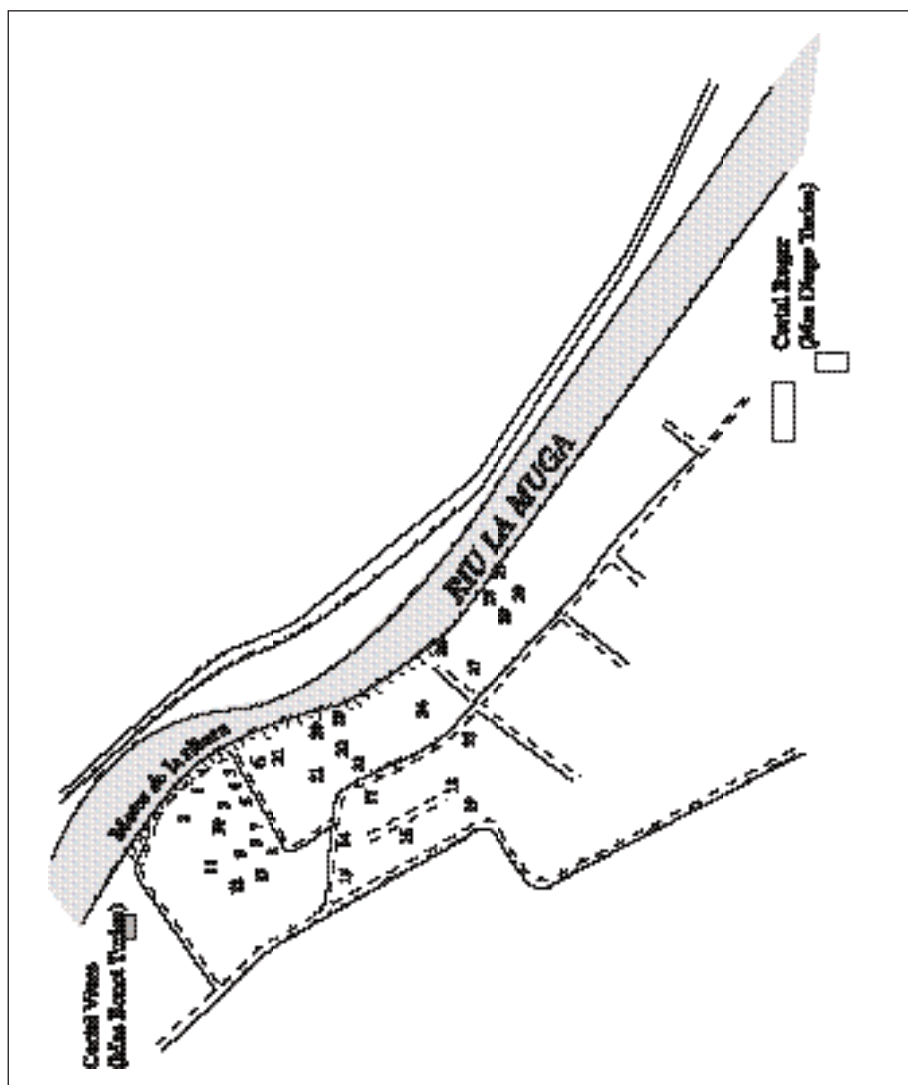

Fig. 10. Pla del Llonguells. Escala original 1:5.000.

11. a. 1407. Id. que fou de Berenguer Compte (sols afrontacions).
12. a. 1407. Terra de Bernat Jofre (sols afrontacions).
13. a. 1407. Terra de Maria, muller de Joan Mercer (sols afrontacions).
14. a. 1383. Camp de 2 1/2 vessanes de Pere Dexesa: a llevant i nord limita amb camins. Cens: set mitgeres i una quartera d'ordi.
15. a. 1383. Camp de 2 1/2 vessana d'Arnau de Soler, que formaven part d'un camp de 5 vessanes de Bernat Miquel. Les 2 1/2 restants corresponen a la capbreuació anterior.

16. a. 1383. Camp de 5 vessanes de Pere de Vilar, de Vilanova. Posteriorment passa a Berenguer Jordà i en 1389 a Pere Compte. Cens: quinze mitgeres d'ordi.

17. a. 1383. Terra de l'Hospital de pobres (sols afrontacions).

18. 1389. Terra d'En Alegret (sols afrontacions).

19. a. 1389. Terra de la muller de Pere Felices, jurisperit (sols afrontacions).

20. a. 1407. Dues vessanes formant part d'un clos que fou de Pere Gomir i ara pertany a Pons Scarré.

21. a. 1407. Part restant del clos anterior (sols afrontacions).

22. a. 1407. Terra de l'Hospital de pobres (id. id.).

23. a. 1407. Terra de Guillem Indra, sabater, (sols afrontacions).

24. a. 1407. Camp dit de la Riba, de Pons Scarré, de 12 vessanes que antigament foren 6 peces; tot aquest camp afronta a llevant amb la ribera de la Muga. Cens: vuit mitgeres i una quartera d'ordi, més quinze quarteres censals i tres mitgeres i una quartera vendibles.

25. a. 1407. Terra de l'Hospital de pobres (sols afrontacions).

26. a. 1407. Terra de Joan Bertran (sols afrontacions).

27. a. 1407. Terra de Jaume Tinter, cortaler (id. id.).

28. a. 1407. Una vessana de terra de Pons Scarré, en la qual hi ha plantades diverses oliveres. A cerç afronta amb la ribera de la Muga.

29. a. 1407. La resta del camp anterior (sols afrontacions).

b) Pla de Torredà

El pla de Torredà s'estén, vers l'oest, a continuació del pla del Longuell, i al sud del portal de Feliu de Camallera i de la corba de la Muga; el límit occidental el senyala la carretera a Sant Pere Pescador i el meridional el paratge de Messians. Hem situat les peces capbrevades d'acord amb les anotacions marginals del "Calendaris".

Les finques són:

1. a. 1383. Caterina, muller de Guillem Vidal, notari, capbreva una terra de 3 1/2 vessanes, en la qual es troba edificat el seu portal (exceptuada una casa o paller, a cerç de dita terra); a ponent afronta amb la carrera pública. Cens: dos sous melgoresos.

2. a. 1383. Terra de Francesc Gori (sols afrontacions).

3. a. 1383. id. de l'anterior Caterina (id. id.).

4. a. 1383. id. de son marit (id. id.).

5. a. 1383. Una vessana i mitja de terra de Margarida, muller de Joan Bussigues, pareire, i filla de Jaume Reador, cortaler; a llevant afronta amb carrera. Cens: tres quarteres d'ordi.

6. a. 1383. Camp de Jaume Morató, flequer, (sols afrontacions).

7. a. 1383. Terra de Guillem Terrades, oller, (id. id.).

8. a. 1384. Camp de Francesc Gori, de 2 vessanes i 3 quartons; a llevant afronta amb la carrera. Cens: dos quarteres d'ordi, una vendible i l'altra censal.

9. a. 1383. Camp de 3 vessanes de Bernat Scot, de les quals 2 de la Canònica; a llevant i ponent afronta amb carrera. Cens: tres sous, un diner melgorès.

9 b. a. 1383. Terra de Bernat Scot (sols afrontacions).

10. a. 1383. Una vessana de Bernat Scot, que es té per la confraria dels carnisers.

11. a. 1409. Dolça, muller de Bernat Perer, cortaler, capbreva la casa (“domum et casamentum”) del seu cortal de Bellestar, que fou de Joan Sabater qº i l’hort o verger de dit cortal, juntament amb una part del clos d’aquest. Cens: tres mitgeres d’ordi.

12. a. 1389. Ramon Roger reconeix 3 1/2 vessanes d’un camp de 7. Cens: cinc sous melgoresos.

13. a. 1389. Camp de 7 vessanes que fou de Joana, muller de Ramon Bosch, de Peralada (sols afrontacions).

14. a. 1389. Terra de Benaset Sabater (id. id.).

15. a. 1389. Id. del benefici de Bernat Carbonell (sols afrontacions).

16. a. 1389. Id. de Pere Axerrat (id. id.).

17. a. 1389. Id. de Pere Torró (id. id.).

18. a. 1389. Id. de Pere Montadell (id. id.).

19. a. 1389. Id. de Jaume Tinter, cortaler (id. id.).

c) Pla de Messià

El pla de Messià, Massià o Messians comprèn l’àrea estesa entre els cortals Climent, Paronella i la Torre o castell de Bellesguard. Se situa a migjorn del pla de Torredà i limita, a l’est, amb el pla del Llonguell, a l’oest amb el de Banyadors i al sud amb el de l’Illa i Momires.

Pel mig d’ell, en temps anteriors al capbreu de 1383, s’havia obert pas el curs de la Muga, que corria paral·lel al llit actual i a una distància, vers ponent, d’uns vuit-cents metres. Les traces d’aquesta antiga llera encara hi eren presents, segles després, al final del XVIII.

Per l’emplaçament de les peces de terra, a més de la informació del capbreu original, ens guiem, com en el cas anterior, per les notes marginals del “Calendaris”:

1. a. 1383. Camp de 3 vessanes de Castelló Ulzina; afronta a ponent en la carretera pública que, segons els “Calendaris” es la que anava del cortal de Feliu de Camallera fins al cortal Climent. Cens i delme: nou mitgeres d’ordi.

2. a. 1383. Terra de l’hereu de Guillem Tinter (sols afrontacions).

3. a. 1383. Terra que fou de Joan Gallego (id. id.).

4. a. 1383. Mitja vessana d’un camp de Margarida, muller de Jaspert Llop; a migjorn afronta amb via pública. Cens: una quartera d’ordi.

5. a. 1383. Terra de l’hereu de Guillem Tinter (sols afrontacions).

6. a. 1383. Camp de 6 vessanes de Bartomeu Terrach, carnisser, del qual sols 6 quartons són de la Canònica. En 1399 passa a Bartomeu Bernic. Cens: vint diners melgoresos.

7. a. 1383. Terra de Garau Miquel (sols afrontacions).

8. a. 1383. Id. de Ramon de Roses (id. id.).

9. a. 1383. Id. de Guillem Gerona o de la seva muller (id. id.).

10. a. 1404. Terra de 2 vessanes de Joan Filell, la meitat per la Canònica. Afronta a sol ixent amb la riera vella. Cens: una mitgera d’ordi.

11. a. 1404. Possessió del vener. Joan Bernat (sols afrontacions).

12. a. 1404. Id. del vener. Pere Çacasa (id. id.).

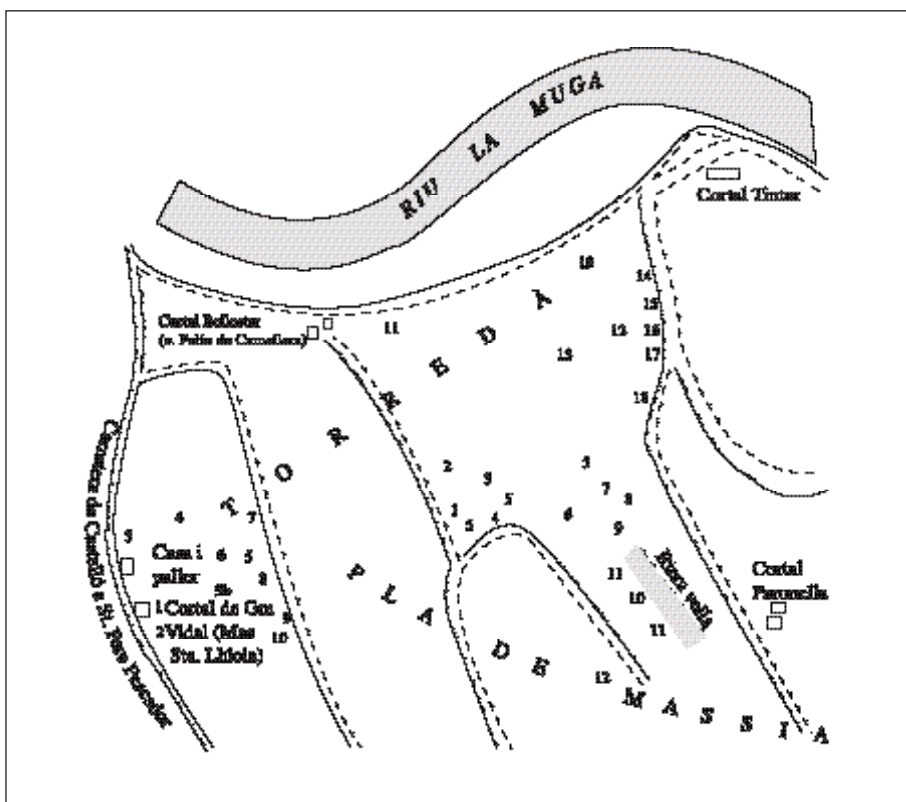

Fig. 11. Pla de Torredà i pla de Massians. Escala original 1:5.000.

d) Pla de Malvinar, pla de Banyadors, pla de les Tallades i pla de l'Illa

Tots aquest territoris s'estenien a ponent de la carretera de Castelló a Sant Pere Pescador (excepte el de l'Illa), des dels inicis, al nord, en el paratge de l'Estarriola, fins al lloc de Momires o pla de Momires, a migjorn.

Començava, de nord a sud, pel paratge de Malvinar eixamplat des del cortal de Santa Lúcia a les Vernedes; i des de les mencionades Estarrioles, fins a la carretera que avui va als cortals o masos Portell i Gallinera, si bé el "Calendari" col·loca el límit més amunt.

Els plans de Banyadors i de les Tallades abraçaven el conjunt de cortals escampats des de l'anterior carretera al pla de Momires, al sud, mentre que a ponent arribaven fins a la divisòria del terme de Riumors.

El "Calendari" iguala Banyadors i les Tallades descrivint el paratge de la següent manera: "Lo Pla de Banyadors o de las Talladas es dende lo Cortal de Santa Lúcia al Cortal de Reador, vuy de Sabater, y dende (aquest) al Cortal de Celler o de Maig (actual mas Llobet) y (d'aquest)

a la Gallinera”. D’aquí es retorna vers llevant fins al cortal de la Comunitat (cortal Roure) i, seguint, vers el nord la carretera de Sant Pere, el recorregut es tanca al punt de partida, es a dir, el cortal de Santa Llúcia.

Quant al pla de l’Illa se centra a llevant de la carretera de Sant Pere Pescador i entre el Llonguell major i Momires.

Per l’emplaçament de les possessions de la Canònica partim, en part, de les anotacions del “Calendaris”, a més de les afrontacions del capbreu original, especialment les carreteres que, hem de suposar, han arribat fins avui, així com les mencions a diferents cortals, encara no identificats amb certesa. Es tracta, doncs, d’emplaçaments susceptibles de sofrir modificacions a mesura que es vagin trobant nous punts referencials.

d1) Pla de Malvinar

1. a. 1383. Mateu Çabrugada, sabater, capbreva 3 vessanes d’un camp que té al pla de Malvinar; a llevant i migjorn afronta amb carreres i a ponent amb la resta de la seva terra alodial. En l’original del “Calendaris”, trobem marginalment: “benefici de Sta. Llúcia” i en una anotació posterior s’afegeix: “Es davant la Casa”. Cens: sis mitgeres d’ordi.

2. a. 1383. Terra de Joan Saura (sols afrontacions).

3. a. 1383. Id. de Guillem Vidal, notari (id. id.).

4. a. 1383. Restant terra alodial de Mateu Çabrugada.

5. a. 1383. Una vessana d’un camp de 3 de Melianda, muller de Pere Ameller, carnisser. Cens: tres quarteres d’ordi i 1/2 al sagrista pel delme.

6. a. 1383. Terra de l’anterior camp que té per la confraria de Sta. Magdalena de Vilabertran.

7. a. 1383. Id. muller de Guillem Rubí, de Vilanova (sols afrontacions).

8. a. 1383. Id. de Guillem Posa (?) (id. id.).

9. a. 1383. Id de l’anterior camp que es té per la Candela.

10. a. 1383. Id. de Pere Andreu, bracer, (sols afrontacions).

11. a. 1384. Dues vessanes d’un camp de Bartomeua, muller de Pere Citjar q°. Cens: dos sous melgoresos.

12. a. 1384. Restant terra seva.

13. a. 1399. Camp de 2 vessanes de Francesc Jaume, traginer.

14. a. 1399. Terra d’En Mester, blanquer, (sols afrontacions).

15. a. 1399. Id. de Guillem Jaume, cortaler, (sols afrontacions).

16. a. 1410. Camp de 3 vessanes de Margarida, muller de Nicolau Saura, espaser. Cens: tres sous i nou diners.

17. a. 1410. Terra de l’hereu de Bartomeu Bernic q° (sols afrontacions).

18. a. 1410. Id. muller Mateu Çabrugada (id. id.).

19. a. 1410. Id. de Bernat Reador, cortaler, que fou de Joan Sabater (id. id.).

20. a. 1410. Id. d’En Perpinyà, mercader (id. id.).

20 b. a. 1410. Id de Pere Terrades, cortaler (id. id.).

d2) Pla de les Tallades o de Banyadors

21. a. 1384. Terra de 3 vessanes de Berenguer Joera, cortaler, en la qual es troba edificat el seu cortal, que fou de Berenguer Vidal; a llevant i migjorn afronta amb carreres públiques. Cens: dues mitgeres d'ordi.

Una anotació original del "Calendaris" ens informa: "Jaume Rador, venda desta terra y cortal", i, una de posterior, "Peya ahont es lo hort del cortal, al cantó de la Coromina".

22. a. 1384. Terra de Pere Orçols o Orçoles (sols afrontacions).

23. a. 1384. Id. hereu de Berenguera, muller de Guillem Nadal, (sols afrontacions).

24. a. 1384. Id. d'En Perpinyà, mercader (id. id.).

25. a. 1384. Una vessana de Berenguer Joera, part d'un camp seu, a cerç de les anteriors tres vessanes del cortal. Cens: una quartera d'ordi.

26. a. 1384. Terra de Pere Çacasa, de 2 vessanes. Cens: dos sous i mig melgoresos.

27. a. 1384. Id de Francesc Garriguella (id. id.); més tard de Bernat Perpinyà (1415).

28. a. 1383. Camp de 2 vessanes de Joan Terrades, paraire, de les quals una de la Canònica i l'altra del benefici de Castelló Cocó. Cens: un sou melgoresos. En 1415 passa a mans de Pere Cellera àlies *Moner*, que comprà dit camp junt amb el cortal de Berenguer Terrades, potser descendent de Joan o Pere Terrades.

29. a. 1383. Terra de Joan Terrades, que té per la confraria dels carnisers (sols afrontacions).

30. a. 1383. Id. de Francesc Morell, agricultor. (id. id.).

31. a. 1383. Id. de Roger Bayona, paraire, que en 1415 pertany a la muller de Francesc Bernic (id. id.).

32. a. 1383. Camp de 3 vessanes de Berenguera, muller de Joan Scot. Cens: dos sous melgoresos.

33. a. 1383. Terra d'En Prat (sols afrontacions).

34. a. 1383. Id d'En Castelló Dalmau, agricultor? (id. id.).

35. a. 1383. Id. de Guillem Vidal, notari (id. id.).

36. a. 1383. Id. de Berenguer March, teixidor (id. id.).

37. a. 1383. Id. de Berenguer Puig, pescador (id. id.).

38. a. 1383. Id. muller Pere de Roses q^o (id. id.).

d3) Pla de l'Illa

39. a. 1408. Camp de 5 vessanes de Joan Olot; cortaler. Cens: cinc mitgeres d'ordi.

40. a. 1408. Terra restant del camp anterior (sols afrontacions).

41. a. 1408. Tinensa de Pere Roger, que fou d'En Scot (sols afrontacions).

42. a. 1408. Camp d'11 vessanes de Joan Olot, que fou del cortal d'En Assalit; a migdia afronta amb son cortal, que fou de Garau Ferrer i a ponent amb la carrera pública. Cens: onze mitgeres d'ordi.

43. a. 1408. Altra terra de Joan Olot.

44. a. 1408. Cortal de Joan Olot, que antigament fou de Garau Ferrer (probablement l'actual cortal Ribas).

45. a. 1408. Terra d'En Gombau.

e) *Pla de Momires, prop el camí de Sant Pere*

A continuació del pla de Banyadors i el de l'Illac, entre el rec Corredor i el camí de Sant Pere Pescador, per una banda i la carretera paral·lela que recorria els cortals més orientals, per l'altra, s'estenia el pla de Momires, el més meridional dels paratges castellonins. El "Calendaris" confirma, en part, els anteriors límits: "Lo Pla de Momires es en la carretera de Sant Pere Pescador, de un costat y altre de dita carretera, dende lo cortal de Roura, vuy de la Comunitat, fins als Pontarrons..." Vegem, dintre d'ell, les possessions de la Canònica:

1. a. 1383. Tres vessanes de Pere Duran, agricultor. Cens: vuit diners melgoresos.
2. a. 1383. Terra de Guillem Parés, agricultor, (sols afrontacions).
3. a. 1393. Dues vessanes de Berenguer Bernic. Cens: una quartera d'ordi i dotze diners melgoresos.
4. a. 1393. Altra terra de Berenguer Bernic (sols afrontacions).
5. a. 1393. Terra de Pere Ramis (sols afrontacions).

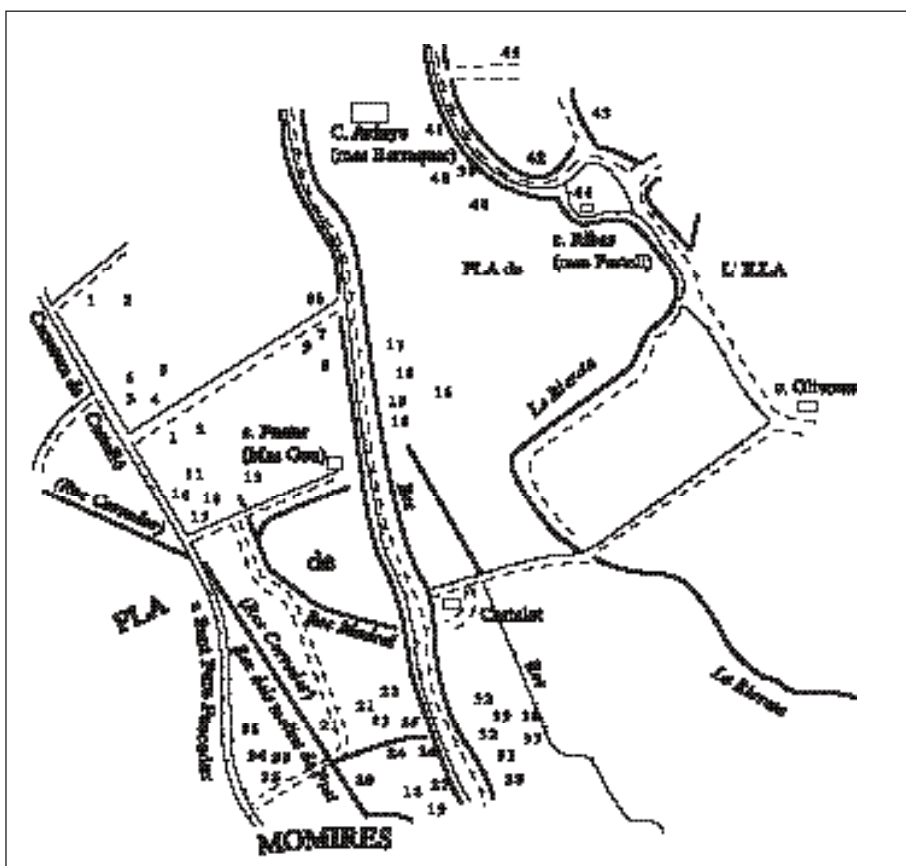

Fig. 13. Pla de Momires i pla de l'illa. Escala original 1:5.000.

6. a. 1393. Terra de Berenguer Mateu Çabrugada (sols afrontacions).
7. a. 1383. Camp de 2 vessanes de Stela, muller de Berenguer Floreta, que abans havia estat de Guillem Citjar; a llevant afronta amb la carrera de l'Illa. En 1389 passa a Ramon Gras, paraire. Cens: dos sous melgoresos.
8. a. 1383. Terra de Bernat Scot, que en 1389 apareix com de Pere Simon (sols afrontacions).
8. b. a. 1389. Id. de Bernat Scot.
9. a. 1383. Id. de Sender, bracer, que en 1389 pertany a Bernat Simon (sols afrontacions).
10. a. 1383. Camp de 2 vessanes d'Arnau de Soler, de les quals sols un quartó és per a la Canònica. En 1393 passa a Berenguer Bernic. Cens: una quartera d'ordi.
11. a. 1383. Terra de Pere Boris, blanquer, (sols afrontacions).
12. a. 1383. Id. d'En Pellicer (id. id.).
13. a. 1383. Id. de Francesc Gori (id. id.).
14. a. 1369. Id. de 3 quartons d'Arnau de Soler que es té pel benefici de Guillem de Molins.
15. a. 1408. Camp de Francesca, filla de Berenguer Gelabert, cortaler, i muller de Pere Ballester, notari, del qual 2 vessanes capbreven per a la Canònica. Cens: tres quarteres d'ordi.
16. a. 1408. Terra de Bernat Castelló, cortaler, (sols afrontacions).
17. a. 1408. Id. de Francesca, muller de Pere Ballester.
18. a. 1419. Camp de 5 vessanes de Pere Prat, que fou de Pere Garsendis, agricultor; a migjorn afronta amb el rec dels molins de Prat. Cens: set mitgeres d'ordi.
19. a. 1419. Closa de Pere Prat, que fou de Pere Jover.
20. a. 1419. Closa de Joan Castelló, cortaler, (sols afrontacions).
21. a. 14019. Terra de Pere Prat, que fou de Bernat Castelló.
22. a. 1419. Id. de la muller d'En Puig, ballester, (sols afrontacions).
23. a. 1419. Camp de 3 vessanes de Pere Prat, que fou de Guillem Jaume, agricultor; a migjorn afronta amb el rec, mota mitjançant...
24. a. 1419. Camp de 2 vessanes de Pere Prat, que fou de Guillem Jaume. Cens: tres diners melgoresos.
25. a. 1419. Terra de Pere Prat; fou d'En Canelles (sols afrontacions).
26. a. 1410. Closa de Pere Prat que té pel Temple (id. id.).
27. a. 1419. Camp de 2 vessanes de Pere Prat, que fou d'En Sardina.
28. a. 1419. Terra de Pere Prat, té per la confraria dels ferrers.
29. a. 1419. Id. id. id. d'una vessanes, que fou de Bernat Doucet. Cens: una mitgera d'ordi.
30. a. 1419. Id. de Jaume Mercer, que fou de Guillem Mercer.
31. a. 1419. Id. que Bernat Robau té per la confraria de Sta. Magdalena (sols afrontacions).
32. a. 1419. Id de Pere Prat té pel Temple (sols afrontacions).
33. a. 1419. Un cortó de terra de Pere Prat, que fou de Bernat Rubau. Cens: dotze diners melgoresos.

34. a. 1408. Francesca, filla de Berenguer Gelabert, q^o, cortaler, muller de Pere Ballester, notari, capbreva 2 vessanes d'un camp seu. Cens: tres quarteres d'ordi.

35. a. 1408. Terra muller Bernat Castelló (sols afrontacions).

36. a. 1408. Restant de l'anterior camp.

f) La Verneda o les Vernedes

La Verneda o les Vernedes és un dels noms de paratges encara vius i ben conegut, almenys per la gent gran del poble, coincidint amb la definició que en dóna el "Calendaris": és a dir, des de la carretera vella de Fortià (la que va al molí d'En Cambras o d'En Dorra) fins al camí que, partint de la carretera a Sant Pere Pescador, porta al cortical Sabater i al Cellers o Maig, tirant de la banda de Fortià, o vers ponent.

Segons les anteriors anotacions, encara al final del segle XVIII era terra d'humidals, com ho mostra no sols la persistència del nom, sinó la presència d'horts i closos: "la Verneda és en las closas del Cortal de Sta. Llúcia y del Cortal de St. Domingo; ditas closas són al mitg de dit territori".

En aquest cas no comptem amb cap fita identificadora que ens permeti col·locar les diverses peces del capbreu. Sols disposem com a orientació l'esment de camins (carreres, viarons, etc.) no fàcils de reconèixer; el nostre emplaçament en la part central del paratge és, doncs, merament indicatiu.

1. a. 1383. Camp de 4 vessanes d'Humbert Joli, limitat a llevant i sud per viarons. Cens: cinc sous i cinc diners melgoresos.

2. a. 1383. Terra de Galceran de Puig, (sols afrontacions).

3. a. 1383. Id. de Berenguer Perpinyà (id. id.).

4. a. 1383. Id. d'En Ameller (id. id.).

5. a. 1383. Id. de l'hereu de Joan Cavalleria (id. id.).

6. a. 1383. Id. d'En Marc (id. id.).

7. a. 1383. Id. de Margarida, muller de Joan Palau, teixidor, que foren dos horts de 1/2 vessana Cens: dos sous melgoresos.

8. a. 1383. Id. de Llorens Torró, pellicer, (sols afrontacions).

9. a. 1383. Id. de Pere Guillem, pescador, carreró mitjantçant.

10. a. 1383. Mitja vessana de Magdalena, muller de Bernat Fàbrega; teixidor; a sud i nord afronta amb carrers. Cens: dotze diners melgoresos.

11. a. 1383. Terra d'En Anfós (sols afrontacions).

12. a. 1383. Hort d'un quartó de Guillem Rodó, menor de dies. Cens: mitja quartera d'ordi.

13. a. 1383. Terra muller Pere Molas (sols afrontacions).

14. a. 1383. Hort de 3 quartons de Blanca, muller de Pere Simon Vidal, paraire. Cens: sis diners melgoresos.

15. a. 1383. Id. de Bartomeu Vila (id. id.).

16. a. 1383. Un quartó i mig de Bartomeu Pelegrí, notari. Cens: una quartera d'ordi.

17. a. 1383. Terra de Pere Camps, paraire, (sols afrontacions).

18. a. 1383. Id. de Guillem Monar, prevere (id. id.)

19. a. 1383. Id. de Bartomeu Pelegrí; fou d'En Creus (id. id.).

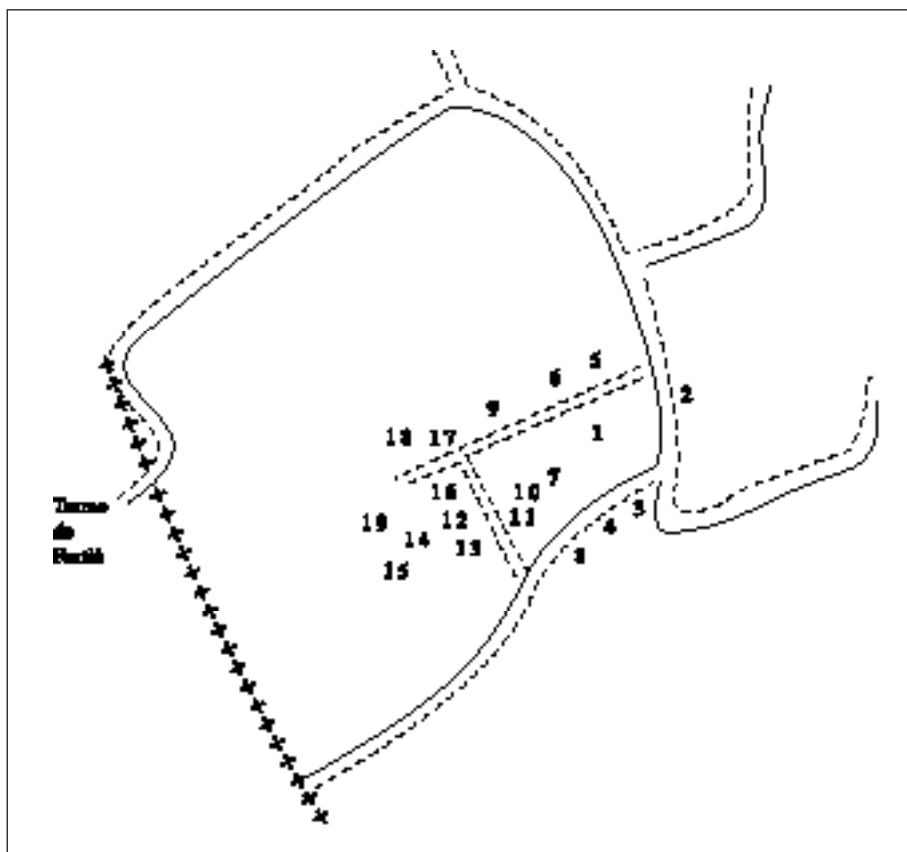

Fig. 14. Les Vernedes. Escala original 1:5.000.

g) Pla de l'Estarriola

S'estenia des de l'actual paratge de la Mare de la font, al sud, fins al mas Gorgot i convent de monges clarisses, al nord. El límit occidental seria el mas Nou, de Fortià, i l'oriental el llit de la Muga.

Per poder situar les peces de terra capbrevades disposem només de dues dades: a) la capbrevació d'una closa de Pere Ferrer indicant que part d'ella es troba en la parròquia de Fortià i part en la de Castelló; b) Les notes marginals del "Calendaris" que emplacen part de les finques dintre el cortal Caramany (abans de Savarrés i avui la Mare de la font) i en "el camí de Fortià". Una altra peça la trasllada al camí vell de Figueres.

1. a. 1383. Terra de 4 vessanes i un quartó; de Llorenç Cavalleria, paraire; a cerç afronta amb la carrera pública. Cens: dues mitgeres d'ordi.

2. a. 1383. Id. d'En Ros (sols afrontacions).

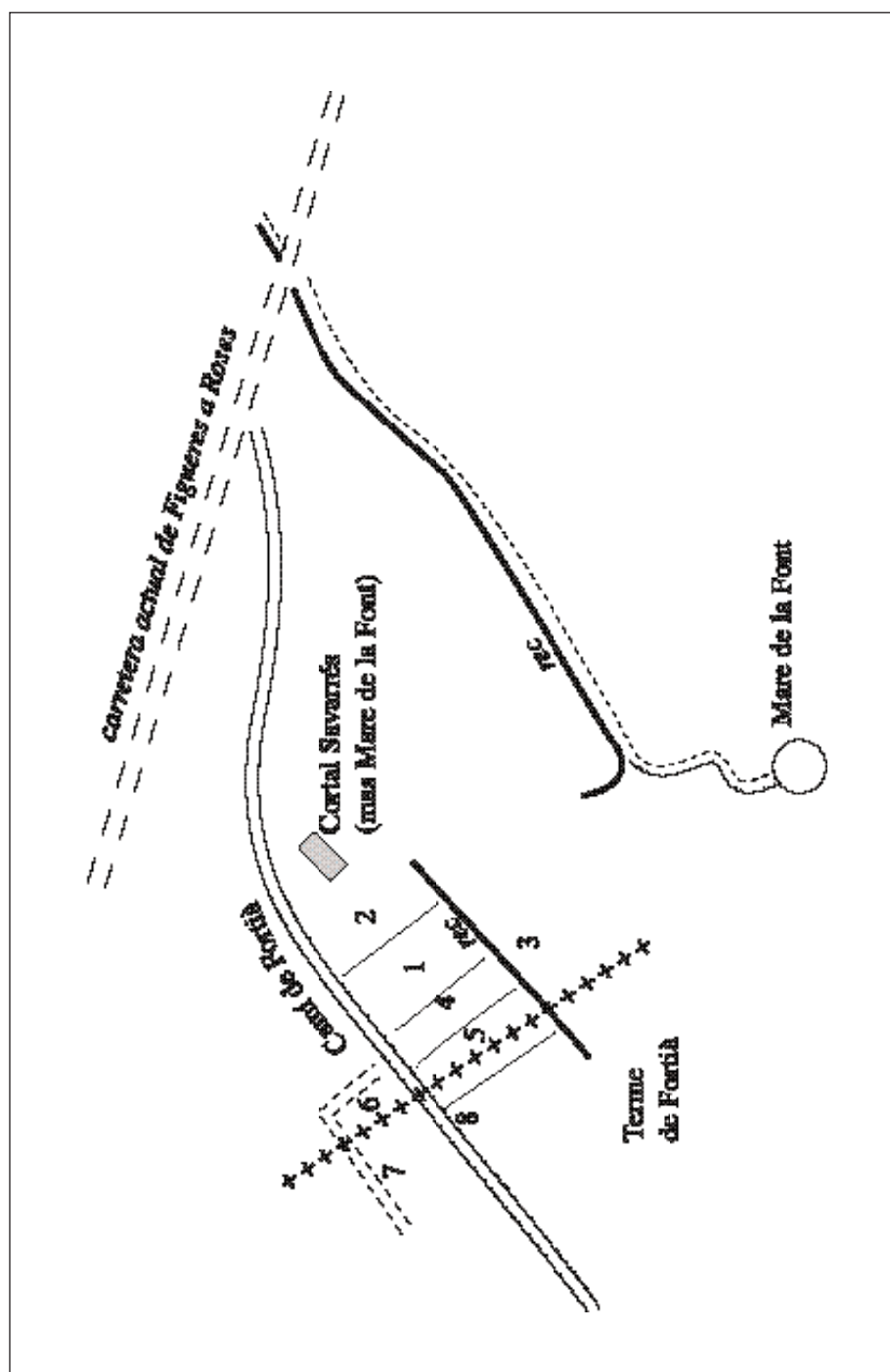

Fig. 15. Pla de l'Estarriola. Escala original 1:5.000.

3. a. 13883. Id d'En Bernat Portas, jurisperit (id. id.).
4. a. 1383. Guillem Simon, bracer, capbreva una terra de 2 vessanes. En 1395 passa a Bernat Grau, taverner, i en 1408 a Bernat Flandini, barber. Cens: tres sous melgoresos.
5. a. 1383. Terra de Joan Menescal, ferrer (sols afrontacions).

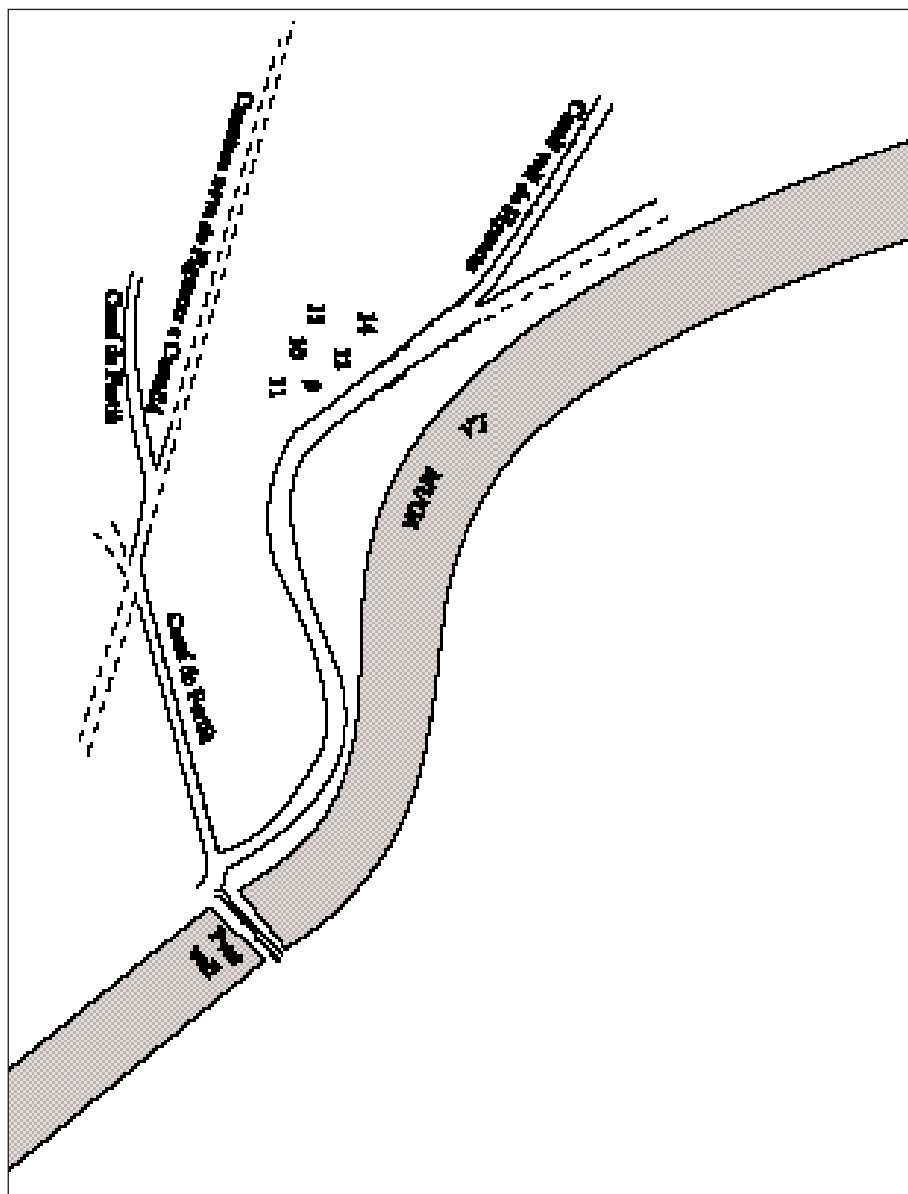

Fig. 16. Pla de l'Estarriola. Sector camí vell de Figueres. Escala original 1:5.000.

6. a. 1383. Closa de 2 vessanes de Pere Sastre, part en la parròquia de Fortià. Cens; dos sous i sis diners melgoresos.

7. a. 1383. Terra d'1 vessana de Pere Bernic. En 1384 passa a Bartomeua, muller de Pere Citjar q^o i en 1389 a Guillem de Ponte, sagristà de Santa Maria de Castelló. Cens: una mitgera d'ordi.

8. a. 1389. Id. de Castelló Tolosa (sols afrontacions).

9. a. 1383. Id. de Francesca, muller de Joan Miquel, de 1 vessana. Cens: dotze diners melgoresos.

10. a. 1383. Id. de Joan Lladó (sols afrontacions).

11. a. 1383. Restant terra de Francesca, muller de Joan Miquel.

12. a. 1384. Terra d'1 vessana de Guillem de Ponte. En 1392 passa a Bernat Llagostera, paraire. En el "Calendaris" s'anota: "camí de Figueras" Cens: dotze diners melgoresos.

13. a. 1384. Terra de Guillem Cargol, mercader (sols afrontacions).

14. a. 1384. Id. del convent de Sta. Magdalena.